

โครงการอบรมจริยธรรมการวิจัยเรื่อง
ประเด็นจริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2 (1/2559)
คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม
วันพฤหัสบดีที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2559 ตั้งแต่เวลา 08.30 น. –12.30 น.
ณ ห้องสระบัว (109) ชั้น 1 สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

ดวงวิไล สำหรับหัวข้อแรกที่จะได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันในวันนี้ ก็คือคณะกรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จะช่วยให้การวิจัยมีคุณภาพได้อย่างไร เราได้รับเกียรติจากวิทยากรทั้ง 3 ท่าน ซึ่งท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และมีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านจริยธรรมการวิจัย ท่านแรก ศ.เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล ปัจจุบันท่านเป็นประธานคณะกรรมการการวิจัยของสถาบันฯ แล้วท่านที่สอง รศ.ดร.ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต ท่านเป็นรองประธานจริยธรรมการวิจัยในชุดกลางของมหาวิทยาลัยมหิดล และดำรงตำแหน่งคณะกรรมการการวิจัยของสถาบันฯ ด้วย และท่านที่สาม อาจารย์ ดร.ลักขรินทร์ นิยมศิลป์ ท่านเป็นคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสถาบันฯ ของเราด้วยเช่นกัน ในโอกาสนี้ขอเรียนเชิญค่ะ

อ.ปราโมทย์ เรียนท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม

สวัสดิ์ครับพวกเราที่เข้าร่วมประชุมทุกท่าน เห็นพวกเราที่มาประชุมกันในวันนี้มีไม่ใช่เฉพาะคนในสถาบันฯ ที่เห็นหน้า เห็นตากันอยู่ทุกวันแล้วก็ดีใจ ที่มีผู้สนใจจากที่อื่นๆ มาเข้าร่วมอบรมครั้งนี้ด้วย

ผมทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมาไม่ทราบว่าเป็นปีแล้ว แต่ผมก็ไม่ใช่คนแรกที่เป็นประธาน ผู้อำนวยการสถาบันฯ บอกว่าคณะกรรมการฯ ของเรามาตั้งแต่ปี 2528 ก็นับว่าเก่าแก่มาก ถึงปีนี้ก็ 31 ปี ในตอนแรกก็ต้องบอกว่า เราตั้งขึ้นมาไม่ใช่เพราะความจำเป็น แต่ตั้งขึ้นเพราะว่ามีกฎเกณฑ์ภายนอกบางอย่างมาบังคับให้เราต้องมีคณะกรรมการชุดนี้ขึ้น คือเราไปรับทุนจากต่างประเทศบางแห่งที่บอกว่า จะต้องมีการจริยธรรมการวิจัยพิจารณาเรื่องนี้ด้วย เราก็ตั้งขึ้นเหมือนหลอกเขาเหมือนกัน ผมก็ยอมรับ เราไม่ได้พิจารณากันอย่างจริงจัง เอาแต่ชื่อคน เพื่อจะได้ไปเซ็นและบอกว่าได้ผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมาแล้ว เรามาทำกันจริงๆ ในระยะไม่น่าจะเกิน 15 ปีมานี้เอง สมัยที่เราอยู่ตึกเก่า ที่จริงแล้วก็น่าจะค้นประวัติดูว่าสถาบันฯ ของเราทำเรื่องคณะกรรมการชุดนี้กันจริงจังตั้งแต่เมื่อไหร่ ผมจำไม่ได้ ที่จริงก็อยากจะจำได้เหมือนกัน แต่มีสมัยหนึ่งเราสนใจเรื่องนี้กันมากใน “ประชากรและการพัฒนา” จะมีคอลัมภ์หนึ่ง เป็น “คอลัมภ์จริยธรรมการวิจัย” มีเรื่องความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในคอลัมภ์นี้เป็นประจำอยู่นานนับเป็นปี

ในระยะหลังที่ผมมาทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการชุดนี้ ก็พยายามที่จะใส่หลักการข้อหนึ่งเอาไว้ว่า คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสถาบันฯ ถือเป็นความจำเป็น ถ้าเรา

เป็นสถาบันฯ การวิจัย แต่เราไม่มีคณะกรรมการเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัย ผมว่าก็ผิดไป เพราะฉะนั้นเราต้องมีคณะกรรมการชุดนี้ เราทำวิจัยเป็นงานหลัก การคิดเรื่องจริยธรรมการวิจัยเป็นสิ่งที่จำเป็น และผมก็พยายามใส่ไอเดีย หรือใส่หลักการว่า คณะกรรมการชุดนี้ จะทำหน้าที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้งานวิจัยของสถาบันฯ มีคุณภาพ การวิจัยที่มีคุณภาพก็คือ นอกจากจะทำเรื่องวิชาการอย่างถูกต้องและมีคุณภาพแล้ว คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งของงานวิจัยคือ งานวิจัยต้องยึดหลักจริยธรรม ตรงนี้เป็นหลักการที่สำคัญ และผมย่ำตลอดเวลากว่า เรามีคณะกรรมการชุดนี้ขึ้นมา เพื่อที่จะช่วยนักวิจัย อาจารย์ หรือว่าบุคลากรประเภทใดก็ตามที่จะทำวิจัย เราจะช่วยให้เขาทำวิจัยที่มีคุณภาพ เพราะว่ามีเหมือนกันที่คณะกรรมการบางคนจะจัดตั้งขึ้นมาแล้วพยายามที่หากฎเกณฑ์มาจับผิด กฎเกณฑ์ต่างๆ กลายเป็นอุปสรรคของการทำวิจัย หลักการสำคัญของเรา และจะเขียนใส่ไว้ในเว็บไซต์คือ เราตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยนักวิจัยให้ทำงานวิจัยที่มีคุณภาพ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคมเน้นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ที่จริงการวิจัยไม่ว่าจะสาขาไหน ย่อมยึดหลักการเดียวกัน หลักการจริยธรรมการวิจัยก็คือง่ายๆ หลักการเคารพในตัวของบุคคล เราเป็นมนุษย์ เราเป็นคนอยู่ในสังคม เราก็ต้องมีความเคารพในตัวของบุคคล ไม่ทำให้เขาเดือดร้อน ไม่ทำให้เขาเสียหาย ผมว่าเป็นหลักการสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในเรื่องของการทำวิจัย แต่เป็นจริยธรรมที่ทุกคนจะต้องมีจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ถ้าเราเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ทำให้ใครเสียหายก็จะ เป็นหลักการที่ใช้ได้ทุกสาขา ไม่เฉพาะว่าสายสังคมศาสตร์ หรือว่าทางชีวการแพทย์ หรือว่าสาขาใดก็ตาม ในสากลว่าอย่างนี้

หลักการประการที่สอง คือ หลักคุณประโยชน์ จะมีอีกคำหนึ่ง Beneficence, Non-Maleficence คือไม่ทำให้เขาเสียประโยชน์ ไม่ทำให้เขาเสียหาย ทาง bio medical research บางทีก็ต้อง trade กันว่า งานวิจัยที่ทำไปจะมีประโยชน์ คำนึงค่ากับการเสี่ยงหรือเปล่า คือมีประโยชน์พอสมควรที่จะทำงานวิจัยเรื่องนั้น งานวิจัยที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย แล้วก็ไม่คุ้มกับที่คนอื่นต้องมาเสียเวลา เสียหาย ก็ถือเป็นการผิดจริยธรรมเหมือนกัน

หลักการต่อมาคือ หลักความยุติธรรมง่ายๆ คือ การงานวิจัยต้องมีความยุติธรรมในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตัวอย่างที่ศึกษา การปฏิบัติต่อตัวอย่างกระทำอย่างเสมอภาค ไม่ลำเอียงหรือมีอคติ ที่ผมพูดนี้ใน session ต่อไปก็อาจจะมีการพูดเรื่องนี้อีก อาจารย์ชายชำนานญ เรื่องจริยธรรมการวิจัยก็คงขยายความต่อไป ถ้าการวิจัยในทางชีวการแพทย์ เขาบอกว่าเวลาที่เลือกคนมาเป็นตัวอย่างในการทำวิจัย ไม่ใช่เลือก โดยเขาไม่มีทางเลือก คือบังคับให้ถูกเลือก หรือว่าคนที่อยู่ในสถานการณ์บางอย่าง เราก็ไปจับเขามาทดลอง อันนี้ก็ต้องไม่ได้ ในทางสังคมศาสตร์ หลักของความยุติธรรมก็คือว่า เราเลือกศึกษาคนกลุ่มไหน ก็เลือกด้วยความที่ว่ามันไม่ลำเอียง ไม่ใช่เห็นว่าคนนี้ไม่มีทางที่จะไปทางอื่นได้ ก็เลือกเขา

ผมขอสรุปว่า หลักการที่เราจะต้องยึดไว้ ก็คือหลักการที่ไม่ทำให้คนอื่นเสียหาย และ สิ่งที่สำคัญอีกอันหนึ่ง ก็คือความเสี่ยง ความเสี่ยงคืออะไร ความเสี่ยงแปลง่ายๆ ก็คือ อันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากการวิจัย หรือกิจกรรม หรือว่าเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดอันตราย อาจเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว หรือถาวร ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นขณะที่เข้าร่วมวิจัย หรือจากการที่เข้าร่วม วิจัยไปนานแล้วก็ได้ อันตรายอาจจะเกิดกับร่างกาย เช่น ทำให้บาดเจ็บ พิการ ไม่สบาย หรือ ว่าเสียชีวิต หรืออาจจะเกิดขึ้นกับจิตใจ เช่น ทำให้เกิดความกลัว กังวล ซึมเศร้า อับอาย หรือ ว่าเกิดกับสังคม เช่น ขาดการยอมรับ สูญเสียรายได้ เสี่ยงต่อการรับผิดทางกฎหมาย ความเสี่ยงเป็นตัวหนึ่งที่เราต้องคิดในเรื่องของจริยธรรมการวิจัย และการวิจัยก็จะมี ความเสี่ยงต่างกัน การวิจัยทางด้านการแพทย์เอาคนมาทดลอง เสี่ยงมาก เอาคนมาทดลองยา ถ้าหาก เราไปอ่าน literature เกี่ยวกับการวิจัยสมัยนาซี ที่เอาคนมาทดลองต่างๆ ทารุณโหดร้ายมาก ก็มีคนที่เขียนไว้ในเรื่องนี้เยอะ ในห้องจริยธรรมการวิจัยของเราก็มี literature ในเรื่องนี้ หมอ วิชัย (โชควิวัฒน์) ก็เขียนไว้เยอะ และผมเองก็เคยเขียนเรื่องเหล่านี้ไว้ในจดหมายข่าวประชากร และการพัฒนานานแล้ว เป็นการเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ฟัง หรือที่อเมริกาที่เคยมีที่มีการ ทดลองยาเพนนิซิลิน เพื่อรักษาโรคซิฟิลิสที่เมืองทรัสดีจี รัฐอลาบามา ตั้งแต่ปี 1932- 1972

ผมเน้นเรื่องนี้ตรงจุดที่ การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยเราต้องดูที่ความเสี่ยงของ โครงการนั้นด้วย คณะกรรมการของเราจะดูที่ความเสี่ยงเป็นอันดับแรก การวิจัยที่ปลอดภัย ความเสี่ยงมีเยอะทั่วไป เช่น การวิจัยเอกสารก็ไม่น่าจะมีความเสี่ยงตรงไหน งานวิจัย บางอย่างก็มีความเสี่ยงน้อย (minimal risk) และการวิจัยบางโครงการก็มีความเสี่ยงต่ำ (low risk) การวิจัยที่มีความเสี่ยงสูง เช่น ทางด้านชีวเวชการแพทย์ แต่งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ จะเป็นงานวิจัยที่ปลอดภัยความเสี่ยง หรือความเสี่ยงน้อย ถ้าหากว่าเราดูอย่างนี้ ที่จริง ดูง่าย เพราะว่าเราทุกคนสามารถรู้ด้วยสามัญสำนึกว่า งานวิจัยของเรามีความเสี่ยงไหม เสี่ยง ที่จะทำให้เกิดอันตรายกับใคร หรือว่าเสี่ยงอย่างจำกัดความที่บอกไว้แล้ว คณะกรรมการ ของเราดูอย่างนี้ และหลักของคณะกรรมการที่เราทำกันมา คือพยายามไม่นำ protocol หรือ ระเบียบวิธีหลักในการพิจารณาการวิจัยที่มีความเสี่ยงสูง มาใช้กับงานวิจัยที่มีความเสี่ยงต่ำ ตรงนี้เป็นตัวสำคัญ ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ ก็คือคณะกรรมการวิจัยไปเอา protocol กระบวนการหรือว่าวิธีการพิจารณาการวิจัยที่มีความเสี่ยงสูงมาใช้กับการวิจัยที่มีความเสี่ยง ต่ำ ซึ่งทำให้เกิดเป็นภาระกับทุกฝ่าย คนที่พิจารณาก็มีภาระต้องมาดูรายละเอียดเหมือน พยายามจับผิด พยายามที่จะไปเอากฎเกณฑ์ต่างๆ มาใช้ โดยเอากฎเกณฑ์ที่ใช้กับงานวิจัยที่มี ความเสี่ยงสูงมาใช้กับงานวิจัยที่มีความเสี่ยงต่ำ ซึ่งทำให้เสียเวลามาก บางครั้งทั้งที่ไม่มี ความเสี่ยงอะไรเลย แต่ก็มาตั้งคำถามเกี่ยวกับ methodology ว่าเก็บข้อมูลอย่างไร เขาให้ความ ยินยอมไหม ทั้งที่ไม่มีความเสี่ยงอะไรเลย ผมคิดว่าทำให้เกิดเป็นปัญหา และกลายเป็นว่า คณะกรรมการไม่ได้ช่วย แต่กลับเป็นอุปสรรคในการวิจัย

จุดนี้สำคัญ methodology ของทางชีวการแพทย์ หรือการวิจัยทางคลินิกแตกต่างจากการวิจัยทางสังคมศาสตร์ การวิจัยทางคลินิกคนที่เข้าร่วมวิจัยจะต้องอยู่กับโครงการวิจัยเป็นเวลานาน ทดลองยาและต้องใช้เวลา แต่การเก็บข้อมูลด้วยสัมภาษณ์ตัวอย่างด้วยเวลาที่น้อยมาก ลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามก็ถามๆ เสร็จแล้วก็ลาจากกัน บางที่ใช้โทรศัพท์ถาม ต่างกับการทดลองในคนมาก ถ้าถามว่า ลงไปสัมภาษณ์จะต้องมี consent form ไหม ถ้าการทำงานวิจัยเป็นการถามทัศนคติ เป็นคำถามทั่วไป จะต้อง consent form หรือไม่ หลายคนอาจจะถามว่า consent form หมายถึงอะไร ที่จริงแล้ว consent form ก็คือการที่อธิบายให้คนเขารู้ว่าเราจะมาทำอะไร เขาจะตอบหรือไม่ตอบคำถามของเราก็ได้ก็พอแล้ว ถ้าหากว่าไปให้เขาเซ็นชื่อผมไม่เห็นด้วย ยิ่งตอนหลังที่เราบอกว่าชาวบ้านอย่าไปเซ็นอะไร เดียวโดนหลอกเอาง่ายๆ แต่เรากลับเอาสิ่งที่จะใช้กับการวิจัยที่มีความเสี่ยงสูง มาใช้กับความเสี่ยงต่ำ ก็เลยกลายเป็นปัญหา

กระบวนการในการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสถาบันฯ คือหนึ่งเราดูความเสี่ยง สองไม่นำ protocol ที่ใช้ในงานวิจัยในความเสี่ยงสูง มาใช้กับงานวิจัยที่มีความเสี่ยงต่ำ และข้อสามที่จะช่วยให้คณะกรรมการของเราเป็นตัวช่วยในการทำวิจัยคือ เราพยายามที่จะทำขั้นตอนให้ชัดเจน เราจะบอกว่าจะมีการประชุมคณะกรรมการจริยธรรมเมื่อไร และจะส่งโครงการมาให้พิจารณาอย่างไร เราจะบอกว่าจะใช้เวลาไม่เกินหนึ่งเดือน บางคนส่งมากกระทันหันมาก แต่ถ้าดูแล้วไม่มีความเสี่ยง เราให้ คือ พยายามยืดหยุ่น เพราะว่าตามประสบการณ์ของผม ได้เห็นการใช้เวลาที่ไม่เหมาะสมของการขอคำรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมบางครั้งได้ทุนวิจัย 12 เดือน หรือว่าหนึ่งปี แต่โครงการเสียเวลาไปแล้ว 3-4 เดือนยังไม่ได้คำรับรองจริยธรรมการวิจัย ซึ่งไม่สมควร งานวิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติ หรือว่าของมหาวิทยาลัยของเรา บางโครงการมีระยะเวลาดำเนินงานหนึ่งปี แต่หกเดือนยังพิจารณาจริยธรรมการวิจัยไม่เสร็จ เครื่องหนึ่งของโครงการเสียเวลาไปกับเรื่องนี้ ซึ่งผมว่าไม่ใช่คณะกรรมการของเราจะไม่ทำอย่างนั้น และที่บอกขั้นตอนจะต้องชัดเจนและสะดวก คือ เราพยายามระบุให้ชัดเจนว่าจะต้องมีเอกสารอะไรบ้าง เหมือนกับเป็น check list ถ้าหากว่าจะส่ง proposal มาให้เราพิจารณาจะต้องมีเอกสารหลักฐานอะไรบ้าง

ผมมีแค่นี้ ผมขอขำแนวคิดที่ว่าคณะกรรมการของเราจะเป็นตัวช่วยในการทำวิจัย ผมขอพูดเท่านี้ก่อน อาจารย์ศิรินันท์ อาจารย์ลักขณกรินทร์ อาจจะมีการเสริม หรือมีมุมมองที่แตกต่างออกไป ขอขอบคุณครับ

ดวงวิไล ขอบคุณท่านอาจารย์ปราโมทย์มาก ขอเรียนเชิญท่านวิทยากรท่านต่อไป ท่านอาจารย์ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต

อ.ศิรินันท์ เรียนท่านผู้อำนวยการ และขอสวัสดิ์ทุกท่าน ท่านอาจารย์ปราโมทย์ได้ให้มุมมองไปแล้วแล้วของตัวเองก็คิดว่าไม่แตกต่างจากอาจารย์ปราโมทย์ไปมากนักอย่าไร ในช่วงเช้าอาจจะเน้นในเรื่องคณะกรรมการบทบาทเป็นอย่างไร ขอเสริมอาจารย์ปราโมทย์ว่า บทบาทของ

คณะกรรมการ เราพยายามที่จะช่วยสนับสนุน หรือว่ากลั่นกรองในตัว proposal ที่เข้ามา ซึ่งข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ อาจารย์และนักวิจัยหรือท่านใดก็ตามที่ส่งเข้ามา ก็มีสิทธิที่จะเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย และมีสิทธิที่จะมองดูแล้วข้อเสนอแนะนี้เหมาะสมดี ควรที่จะนำไปปรับแก้ ตัวเขาเองก็มีสิทธิที่จะไปทำ แต่ถ้าบอกว่าข้อเสนอแนะนี้ดูยังงี้ก็ไม่ว่า ไม่น่าที่จะต้องไปทำอย่างนั้น นักวิจัยมีสิทธิที่จะไม่ทำตาม ถ้าสมมติว่าคณะกรรมการไม่ยอม เราก็มีสิทธิที่จะเข้าไปชี้แจง หรือว่าอะไรก็ตาม เพราะฉะนั้นเหตุการณ์แบบนี้ก็จะมีมาเรื่อยๆ เนื่องจากว่าการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนในการตีความว่า มีความเสี่ยงสูง เสี่ยงต่ำ บางทีมุมมองของคณะกรรมการที่พิจารณามีความแตกต่างกันมาก เพราะฉะนั้นคณะกรรมการที่พิจารณาหลายท่าน ก็จะเอาส่วนตรงนี้อาภิปรายกัน แต่สุดท้ายตั้งอยู่บนความสนับสนุนงานวิจัยชิ้นนั้นให้ออกไปอย่างมีคุณภาพที่มีจริยธรรมการวิจัยที่ค่อนข้างดี ที่เอามาให้ดูคืออยากจะทำให้มองว่า งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ละเอียดอ่อนมาก บางท่านอาจจะมองว่า หัวข้อไม่น่าที่จะเอามาดู หรือว่าในเรื่องระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ตีความ การเขียนรายงานการนำเสนอ แต่พอเราเอางานมานั่งดูจริงๆ พบว่า ถ้าเอาหลักการของเบลมอนด์ หรือว่าแนวคิดของเบลมอนด์มาจับ เช่น ในเรื่องศักดิ์ศรี เราจะต้องปกป้องเขา เหยียดว่างานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเชิงคุณภาพ ส่วนใหญ่ตัวอย่างก็จะเป็นตัวอย่างที่เปราะบาง เป็นตัวอย่างที่ถูกตีตราได้ง่ายๆ แม้กระทั่งชื่อหัวข้อ เช่น การศึกษาเด็กอ่อนในชั้นประถม ก็เหมือนว่า เราตีตราเด็กไปแล้ว เด็กคนไหนที่ถูกคัดเลือกเข้ามา ก็จะถูกเพื่อนล้อหรือเปล่า เป็นส่วนหนึ่งที่อยากจะให้เห็นคำว่าตีตรา คณะกรรมการท่านบอกว่าไม่เห็นเป็นไรเลย เด็กอ่อนน่ารักดี กรรมการบางท่านก็บอกว่าเรียกเขาอย่างนี้ได้เด็กอ่อนและเด็กโดนประทับตราหรือเปล่า ก็จะมีการ discuss กันและอย่างที่บอกว่า ไม่มีถูก ไม่มีผิด แต่มีเพียงแต่ว่า เหมาะสมไหม สมควรไหมที่เราจะใช้คำเหล่านั้น

ในแง่ของประโยชน์สูงสุดกับความเสี่ยง ความเสี่ยงของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์เป็นเรื่อง ละเอียดอ่อนมากเลย แต่เราจะทำยังไงให้ลดความเสี่ยงตรงนั้นได้ ซึ่งจริงแล้วเป็นหน้าที่ของนักวิจัย และนักวิจัยบางท่าน ก็อาจจะยังมองไม่ค่อยออกเท่าไร ณ ตอนเวลาที่เราทำ คณะกรรมการจะมาช่วยดูให้ว่า ถ้างานของเรามีความเสี่ยง เราควรที่จะทำอย่างไร เพราะฉะนั้นตั้งแต่ research design การออกแบบวิจัย วางแผนอย่างไรตรงนี้ ต้องดูไปด้วยว่าจะลดความเสี่ยงอย่างไร กรรมการบางท่านดูตั้งแต่หัวข้อ ระเบียบวิธีวิจัย ดูการเข้าถึง ยกตัวอย่างง่ายๆ การเข้าถึงก็จะบอกว่า เราจะสัมภาษณ์เด็กในชั้นเรียน แต่เวลาเราเข้าไปคัดเลือก หรือว่าเข้าไปสุ่มตัวอย่าง เราทำหนังสือขออนุญาตผู้อำนวยการ พ่อแม่เขา ครูประจำชั้น แต่พอถึงตัวเด็กทำอย่างไร ตรงนี้ ถ้าเราเป็นนักวิจัยสมัยก่อนๆ เราจะไม่คำนึงถึงว่าตรงนี้เป็นอย่างไร ก็จะบอกว่า อาจารย์เลือกมาให้หน่อย หรือว่าใช้วิธีเกณฑ์เด็กเข้ามา แต่ว่าคณะกรรมการส่วนใหญ่ก็จะแนะนำให้ไปว่า ทำไมเราไม่ปิดประกาศแล้วก็ให้เด็กสมัครมาด้วยความสมัครใจก็จะชัดเจนมาก เด็กไปดูก็就会有การสมัครเข้ามา ก็อยากให้เห็นว่า บางทีเรื่อง

เล็กน้อย แต่เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมาก เราก็อยากให้มาดูนิดหนึ่งว่า มันสมควรจะไปมองตรงนั้นหรือไม่

อีกเรื่องหนึ่งคือ การติดตามประเมินผลเป็นระยะ คณะกรรมการบางแห่ง เขาจะดูตั้งแต่ตอนต้น และจะมีการตามในช่วงกลาง ปลาย ว่าจะเป็นอย่างไร เช่น บางงานตั้งเกณฑ์มา แล้วก็ปรากฏว่าเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้หาไม่ได้เลย เช่น ต้องการคนสวย รวย เก่ง นิสัยดีเพียบพร้อมไปหมด ปรากฏว่างานพอลงไปคัดจริงๆ ไม่ได้ และพอไม่ได้งานวิจัยนั้นจะทำอย่างไร ถ้าหากว่าคณะกรรมการติดตามอยู่ ยังสามารถศึกษาคณะกรรมการได้ว่า จะเปลี่ยนเกณฑ์ในการคัดคนเข้ามาได้ไหม เพราะว่าเกณฑ์นี้มันเกินไป หาไม่ได้ แต่ว่าสมมติว่าบางงานเปลี่ยนวัตถุประสงค์ เปลี่ยนกลุ่มตัวอย่าง เปลี่ยนโดยที่ไม่ได้แจ้ง เพราะฉะนั้นเวลาที่เรารับโครงการ ถึงแม้ว่าจะไม่มีใครว่าอะไรเรา แต่จริยธรรมของนักวิจัยเอง ก็จะต้องแปลกๆ เพราะว่าวัตถุประสงค์แรก กับวัตถุประสงค์ที่เสร็จและตัวอย่างที่ตั้งเอาไว้ ไม่ใช่อันเดียวกัน ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง

ในเรื่องให้ความช่วยเหลือเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เราไปทำงาน และเราบอกว่าต้องการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุติดเตียง ก็คือเจ็บหนัก เราจะต้องไปสัมภาษณ์ และถ้าหาก ว่าเราจำเป็นจริงๆ จะต้องมีการระบุ ว่ากรณีที่ผู้สูงอายุเกิดอะไรขึ้นมา เราจะมีกระบวนการช่วยเหลืออย่างไร ถ้าหากว่าสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเกิดชัก เราจะสามารถติดต่อและมีคนมาคอยดูไหม เพราะว่าเวลาที่เรเก็บข้อมูล จริยธรรมบอกว่าทุกอย่างจะต้องเป็นความลับ เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมากๆ แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ขึ้นมา เราจะมีวิธีการที่จะลดความเสี่ยงช่วยเหลืออย่างไร ถ้าหากว่าเป็นคณะกรรมการบางแห่งก็จะให้เราเขียนลงไปว่า มีมาตรการป้องกันความเสี่ยง หรือ ลดความเสี่ยงอย่างไร

ในเรื่องเอกสารชี้แจงก็สำคัญ บางคนจะบอกว่า ท่านได้รับการเข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ เพราะว่าท่านเป็นคนพิการ บาดเจ็บไขสันหลังอย่างรุนแรง คืออันนี้เป็นเกณฑ์จริงๆ แต่การไปบอกกับผู้เข้าร่วมวิจัยเช่นนี้ ผู้เข้าร่วมวิจัยอาจรู้สึกหมดหวัง ท้อแท้ และรู้สึกว่าตัวเราเป็นอะไรที่หนักหนาสาหก หรือระบุในเอกสารชี้แจงว่าท่านเป็นผู้พันโทฯ หนูเป็นผู้มีพฤติกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร ท่านเป็นผู้สูงอายุที่มีอาการหงุดหงิดตลอดเวลา ดังนั้น เอกสารชี้แจงก็เป็นส่วนหนึ่งที่เรจะต้องระมัดระวังว่าจะไม่ไปลดศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมวิจัย

ส่วนสุดท้ายเป็นเรื่อง มุมมองว่า จริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงน้อยแต่โดยทั่วไป ผู้เข้าร่วมวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพค่อนข้างจะเป็นกลุ่มเปราะบาง เพราะฉะนั้นผลกระทบทางด้านจิตใจ ผลกระทบทางด้านต่างๆ นักวิจัยต้องพึงระวัง คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมส่วนใหญ่ก็จะมีทัศนคติทางบวกอยู่แล้ว และพยายามที่จะ

ให้ข้อเสนอแนะออกไป เพื่อที่จะให้นักวิจัยมีความเคารพในจริยธรรมการวิจัยให้มากที่สุด
ขอบคุณมากค่ะ

อ.ศิริพันธ์

Moral Principle

ประเด็นด้านจริยธรรมกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์

1

มหาวิทยาลัยมหิดล
Mahidol University
Wisdom of the Land

จริยธรรมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

จริยธรรมการวิจัยในคน (ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายเกี่ยวกับการทดลองในคนโดยเฉพาะ)

การศึกษาวิจัยด้านสังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ที่เข้าใจว่ามีความเสี่ยงน้อยต่อร่างกายของอาสาสมัครในการวิจัย

แต่ในความเป็นจริง อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อจิตใจ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึง อันตรายทางกฎหมาย เช่น อาจถูกจับกุม อาจถูกตีตราจากสังคม เป็นต้น **ซึ่งประเด็นเหล่านี้มักพบในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ**

2

จะลดความเสี่ยงได้อย่างไร

- วางแผนการวิจัยอย่างรอบคอบ และรัดกุม คิดว่าคนที่เรารักกำลังจะเข้าร่วมการวิจัย
- การวางแผนการวิจัยที่ไม่ดี ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อผู้เข้าร่วมวิจัยโดยไม่เกิดประโยชน์
- คำนวณขนาดตัวอย่างให้พอเหมาะ
- เฝ้าระวังและติดตามประเมินผลเป็นระยะ เพื่อยุติการวิจัยได้ก่อนจะเกิดอันตรายรวมทั้งถึงเกณฑ์การยุติการวิจัย ทั้งเป็นรายบุคคล (Withdrawal criteria) และการยุติทั้งโครงการ (Termination criteria) โดยเฉพาะการวิจัยที่มีความเสี่ยงสูง
- ให้ความช่วยเหลือหากเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์
- รักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัย

2

ตัวอย่าง: จริยธรรมการวิจัยในคนด้านสังคมศาสตร์กับการป้องกัน

วัตถุประสงค์วิจัย	จริยธรรม	การป้องกัน
วัด ดูประสงศ์ มีความเหมาะสมกับการวิจัยหรือไม่ เพียงไร “สื่อวิทยุชุมชนกับการใช้ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารของผู้สูงอายุในตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 1) เพื่อศึกษาการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจากวิทยุชุมชนที่มีต่อการใช้ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ของผู้สูงอายุในตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อตรวจสอบการโฆษณาที่เป็นเท็จ ของผลิตภัณฑ์วิทยุชุมชนตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 3) เพื่อตรวจสอบการปลอมแปลงหมายเลขทะเบียนตัวรับวิทยุหรือเลขประจำตัวผลิตภัณฑ์อาหารของผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 4) เพื่อตรวจสอบการมีส่วนผสมของสารอันตรายในผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ที่มีการโฆษณาและหรือจำหน่ายโดยวิทยุชุมชนตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี	1.นักวิจัยเป็นนักวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ และไม่มีทีมงานที่เกี่ยวข้อง กับ วัด ดูประสงศ์วิจัย ข้อ 2-3-4 2. การตรวจสอบนำสื่อวิทยุมาพ้อยเพียงไร 3. ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบผลเสียหายที่เกิดกรณี ผลวิจัยมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อน	ต้องพิจารณาว่า เป็น การศึกษาวิจัยหรือไม่ ถ้าไม่ใช่ ก็ไม่ควรทำ

ตัวอย่าง: จริยธรรมการวิจัยในคนด้านสังคมศาสตร์กับการป้องกัน

หัวข้อ/เนื้อหา	จริยธรรม	การป้องกัน
หัวข้อ เช่น <u>การปรับเปลี่ยนการจัดการความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภายในกับผู้บริหารคนรุ่นใหม่</u>	(เป็นการคิดหาหรือไม่/ เป็นการขึ้นนำหรือไม่/ ทำเพื่ออะไร)	<u>การปรับหัวข้อ</u> การปรับเปลี่ยนการ <u>การดำเนินงานร่วมกัน (ความเข้มแข็ง) ระหว่างหน่วยงานคน</u> ภายในกับผู้บริหารคนรุ่นใหม่ ??
คุณค่าทางทางวิจัย “การศึกษาพฤติกรรมทางเพศของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย” “การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม” “การศึกษาความเจ็บป่วย”	“มีความเสี่ยงสูง หรือไม่/จะเกิดหรือไม่/ ประโยชน์สูงสุดในการนำไปใช้/ นำไปอ้างอิงทางวิชาการ/ “ผลกระทบต่อคุณภาพของข้อมูล ประสิทธิภาพการวิเคราะห์ ผลการศึกษา ความเขยิบขึ้นของผู้เข้าร่วมวิจัย เช่น ความเขยิบขึ้นจากการตกอยู่ในสภาพแวดล้อมของมลพิษ เลยกตอบว่า ไม่มีผลกระทบ การตอบอาการเจ็บป่วยจากความรู้สึกนึกคิด ไม่ใช่จากการวิจัยของแพทย์	<u>การปรับหัวข้อ</u> พระสงฆ์กับบุคคลที่มีเปลี่ยนผ่านในสังคมไทย การตอบข้อมูลให้เข้าร่วมวิจัยเขยิบขึ้น ต้องมีการถามย้อนหลัง การตอบอาการเจ็บป่วยไม่สบายจาก ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมวิจัย ต้องระบุให้ชัดเจนว่า จากการตอบด้วยตนเอง ไม่ใช่จากการวิจัยของแพทย์

ตัวอย่าง: จริยธรรมการวิจัยในคนด้านสังคมศาสตร์กับการป้องกัน

เอกสารชี้แจง	จริยธรรม	การป้องกัน
<u>การปรากฏชื่อความเป็นเอกสารชี้แจง (ระบุในเอกสารชี้แจง)</u> “ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมวิจัยครั้งนี้ เนื่องจาก “ท่านเป็นคนพิการ บาดเจ็บไขสันหลังอย่างรุนแรง” “หนูเป็นโรคฮันท์ หนูเป็นเด็กฮันท์ น้ำหนักตัวเกิน” “ท่านเป็นผู้ไทย” “ท่านเคยกระทำผิดคดี...” “หนูเมื่อเกิดกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร” “ท่านเป็นผู้สูงอายุที่มีอาการหลงผิดตลอดเวลา” “ท่านเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมทางเพศที่มีความเสี่ยงในการติดเชื้อ HIV” “หนูเป็นเด็กเรื้อรัง” “ท่านมีคู่สมรรมากกว่าปกติ”	เป็นการไม่เคารพ ดีดรา ดูหมิ่น ฯลฯ สร้างความเสียใจ น้อยใจ ตกใจ ให้แก่ ผู้เข้าร่วมวิจัย	<u>ต้องใช้จริยธรรม</u> <u>ความตระหนัก อย่างสูง</u> <u>เพื่อป้องกัน ผู้เข้าร่วมวิจัย</u>
<u>วิธีการศึกษา</u> -ให้ผู้สูงอายุ ขึ้นมาเดินบนเท้าสูงเป็นเวลา 10 นาที	ต้องมีกระบวนการป้องกัน อุบัติเหตุ/ ความเสี่ยงที่จะไม่ปลอดภัย	ต้องมีเบาะรองรับ มีพยาบาลคอยดูแล มีรถรับ-ส่ง ไปโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด

ดวงวิไล

ขอบคุณท่านอาจารย์ รศ.ดร.ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต เชื่อว่าหลายคนก็จะได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรม เห็นความสำคัญกับจริยธรรมกันมากขึ้น ขอเชิญท่านวิทยากรท่านต่อไป ท่านอาจารย์ ดร.ลักกรินทร์ นิยมศิลป์ ขอเรียนเชิญค่ะ

อ.ลักกรินทร์ ขอบคุณครับ เวลาที่เราพูดถึงจริยธรรมการวิจัย นักวิจัยส่วนใหญ่ก็จะนึกถึงการขอ COA โดยเสนอ proposal เข้าสู่คณะกรรมการจริยธรรมฯ เพื่อพิจารณาอนุมัติ แล้วก็ดำเนินการวิจัย ประเด็นแรกเราไม่ควรจำกัดเรื่องของจริยธรรมการวิจัยว่าเป็นเพียงแค่การขออนุมัติ แต่เราควรจะนึกถึงกระบวนการสร้างการวิจัย รักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป้าหมายคือ เราควรจะมีจริยธรรมของนักวิจัยด้วย ซึ่งท่านอาจารย์ศิรินันท์ก็ได้พูดคำนี้ออกมาด้วยคือ คำว่า จริยธรรมของนักวิจัย ซึ่งผมคิดว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้ามีตรงนี้แล้ว ขั้นตอนกระบวนการต่างๆ ก็เป็นเรื่องเล็กน้อยเท่านั้นเอง ที่จริงแล้วบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการการวิจัยของสถาบันฯ ในประกาศสถาบันฯ ได้พูดไว้สามด้าน ด้านแรกคือ การพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งท่านอาจารย์ปราโมทย์ก็พูดถึงความสับสน โดยดูว่าโครงการต่างๆ จะส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลอย่างไรบ้าง แล้วก็มีความเสี่ยงที่จะสร้างผลกระทบอื่นๆ อย่างไรบ้าง และตรงนี้เป็นบทบาทคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจึงเหมือนเป็นคนแรกๆ ที่จะเข้ามาดูว่าโครงการนี้ เราควรส่งสัญญาณ risk alert ว่าอาจจะมีบางประเด็น หรือว่ามีปัญหาเรื่องการเก็บข้อมูลใหม่ หรือว่ามีความสับสนหรือไม่ ถ้าหากว่าไม่มีก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าอาจจะมีเราก็พยายามที่จะหาทางลดทอนปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ใช่เพียงเรื่องเอกสารเท่านั้น เราต้องพิจารณาเรื่องการลงไปเก็บข้อมูลด้วยว่า ต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้มีปัญหา เช่น ขั้นตอน/กระบวนการวิจัย หรือว่าทีมวิจัยเป็นอย่างไร

บทบาทที่สองก็คือ เรื่องของการติดตามโครงการวิจัย ซึ่งได้อนุมัติไปแล้ว และแน่นอนว่าตรงนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ethical practice หรือจริยธรรมของตัวนักวิจัยเอง ไม่ใช่แค่ดูโครงการเท่านั้น แต่ว่านักวิจัยต้องตระหนักรู้แล้วก็มีความระแวดระวังในการลงไปทำวิจัย อาจจะมีสถานการณ์บางอย่างเกิดขึ้น หรือว่าอาจจะมีเหตุการณ์ซึ่งต้องตัดสินใจ หรือต้องใช้ประสบการณ์ลงไปในพื้นที่ เช่น การให้ข้อมูล จะสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลอย่างไร ไม่ให้เขารู้สึกว่าตกเป็นเครื่องมือของการทำวิจัย หรือไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่างๆ เหล่านี้ เป็นต้น

บทบาทที่สามเป็นบทบาทเรื่องการส่งเสริมจริยธรรมการวิจัย ซึ่งสำหรับผมบทบาทที่สามสำคัญที่สุด วันที่เรามากก็เพื่อทำหน้าที่ในบทบาทที่สาม แล้วบทบาทที่สามก็มีหลายกิจกรรมหลายรูปแบบ และเป็นสิ่งที่ต้องทำต่อเนื่อง เป็น ongoing process ซึ่งเราต้องทำเพื่อให้นักวิจัยมีจริยธรรมในการทำวิจัย แล้วก็มาตรฐานในการทำวิจัยด้วย บทความท่านอาจารย์ชาย ซึ่งอยู่ในเว็บไซต์ของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมีประโยชน์มาก ผมขอร้องให้ทุกท่านได้อ่าน เป็นบทความที่มีประโยชน์จริงๆ ให้ข้อคิด และเป็น guideline ในการพัฒนาการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ของเราได้

ประเด็นที่สอง ที่ผมจะพูดถึงเรื่องจรรยาบรรณการวิจัย โดยขออ้างอิงบทความท่านอาจารย์ชายด้วย คือ ประเด็นเรื่องจริยธรรมการวิจัยและจรรยาบรรณการวิจัย แม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่ผมคิดว่าเมื่อเราพูดถึงจริยธรรมการวิจัยแล้ว ก็จะกว้างขวางครอบคลุมในเรื่องจรรยาบรรณการวิจัยด้วย แต่ละวิชาชีพ จะเป็นหมอ หรือวิศวกรก็ดี ก็จะมีจรรยาบรรณของวิชาชีพของเขาอยู่แล้ว ซึ่งผมคิดว่าเป็น minimum standard ของวิชาชีพนั้นๆ แต่สำหรับนักวิจัย เราจะต้องมีมาตรฐานมากกว่าจรรยาบรรณ เราควรมีจริยธรรม ซึ่งคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมโดยรวม และต่อผู้ที่เราเข้าไปเก็บข้อมูล รวมถึงผู้ร่วมงาน และองค์กรของเราด้วย ท่านอาจารย์ปราโมทย์ได้พูดถึงประเด็น consent form ต่างๆ ซึ่งอันนี้แม้ว่าจะเป็นเอกสารมาตรฐาน และเราจะต้องนำเสนอในการขออนุมัติ COA แต่ผมอยากจะพูดถึงประเด็นนี้ คือว่าหลายคน เวลาพูดถึง consent form ก็แค่ขอให้ผ่านๆ ออกไป ให้แจ้งเหมือนเป็นมาตรฐาน อ่านตามนี้ แล้วให้ผู้ให้ข้อมูลได้รับทราบแล้วก็จบ จริงๆ แล้วมันไม่ใช่ การสื่อสาร ความสัมพันธ์ ความไว้วางใจระหว่างนักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สุด consent form เหมือนกับเป็นการการันตีว่าจะไม่มีการหลอกลวง ให้เขารับทราบว่า เราทำอะไรอยู่ เขามีบทบาทอย่างไร และสามารถให้ข้อมูลอย่างอิสระได้ไม่ถูกบังคับ นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการสื่อสารจึงสำคัญ และความสัมพันธ์ ความไว้วางใจระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้

ประเด็นที่สาม คือเรื่องบทบาทในเชิงสร้างสรรค์ของคณะกรรมการการวิจัย ท่านอาจารย์ปราโมทย์ได้พูดตลอดเวลาในการประชุมว่า เราทำหน้าที่เป็น facilitator คือในทางปฏิบัติ เราทำหน้าที่ peer-review ให้กับโครงการต่างๆ และcomment ในเชิงสร้างสรรค์ เราไม่ได้ทำหน้าที่ไปตรวจสอบ ไปควบคุมหรือว่าไปจับผิดโครงการวิจัยแต่อย่างใด หน้าที่บทบาทคือ การส่งเสริม ทำหน้าที่ในเชิงสร้างสรรค์ เป็นเพื่อนช่วยเพื่อนให้โครงการวิจัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ประเด็นที่สี่ เรื่องความสุ่มเสี่ยง ผมก็เห็นด้วยกับท่านอาจารย์ปราโมทย์ว่า นักวิจัยสังคมศาสตร์มีความสุ่มเสี่ยง และมีผลกระทบต่อผู้เข้าร่วมงานวิจัยน้อยกว่าทางวิทยาศาสตร์อย่างมาก โดยเฉพาะผลกระทบทางกายภาพ ความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน จะมีผลน้อยแต่อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่เราต้อง concern หรือไม่ในการทำวิจัยในเชิงสังคมศาสตร์ คิดว่ามีโดยเฉพาะในบางสาขาย่อย อาจจะต้องใช้ common sense มากเป็นพิเศษ เช่น ในทางธุรกิจคำว่าผลประโยชน์ทับซ้อนสำคัญมาก เราต้องมี ethical awareness ที่จะไม่ไปทำวิจัยอะไรออกมาเพื่อที่จะส่งเสริมธุรกิจของตัวเอง ในต่างประเทศเขาจะมีระบุว่า นักวิจัยห้ามทำวิจัยในธุรกิจที่ตนเองถือหุ้น โดยกำหนดสัดส่วนสัดส่วนหุ้นที่ถือครองว่าต้องไม่เกินเท่าไร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดประโยชน์ทับซ้อน หรือว่างานวิจัยบางอย่าง ต้องการขึ้นนำสังคม หรือส่งเสริมผลิตภัณฑ์บางอย่าง เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน หรือผลประโยชน์ขององค์กร ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ควรกระทำ หรืองานวิจัยทางการเมือง หรือว่าเศรษฐศาสตร์การเมือง ก็มีความแหลมคม มีความ

ละเอียดอ่อน ซึ่งต้องระวังเช่นเดียวกัน ผมมี background ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเคยทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของการขบวนการ หรือว่านโยบายมาพอสมควร และพบว่าหลายเรื่องมีข้อมูลที่ sensitive มาก เราต้องใช้ทั้งจริยธรรมและ common sense รวมทั้งประสบการณ์ในการแปลความ ตีผลข้อมูลออกมา โดยวิเคราะห์ข้อมูลอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหรือองค์กร หรือบุคคลที่ 3 เช่น ผมถามเรื่องของการขบวนการกำหนดนโยบายว่าเป็นมาอย่างไร มีข้อพิจารณาอย่างไร และได้ข้อมูลว่ามีเรื่องของเงินใต้โต๊ะ/สินบน เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เราต้องพิจารณาให้ดีว่า จะนำมาวิเคราะห์ หรือถ่ายทอดอย่างไร ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ ประเด็นเกี่ยวกับศาสนา ก็เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังว่า จะทำอะไรไม่ให้เกิดความขัดแย้งในสังคม หรือก่อให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างคนที่มีลัทธิความเชื่อที่ต่างกันอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเด็นเรื่องของการทำแท้ง ประเด็นเรื่องของปืน เป็นเรื่องซึ่งมีความคิดแบบสองขั้วอย่างชัดเจน คำถามหรืองานวิจัยออกมาก็ต้องระมัดระวัง ไม่เข้าข้างหรือชี้นำสังคมมากเกินไป ในกรณีประเทศไทยเราก็มีหลายเรื่อง ซึ่งเราต้องพิจารณาด้วยเหมือนกัน

ประเด็นต่อไป ผมคิดว่าในทางสังคมศาสตร์ บางครั้งเราต้องใช้ common sense ว่า เราทำวิจัยบทบาทของเราเป็นอย่างไร สาขา anthropology มานุษยวิทยา การเก็บข้อมูลจะเป็นการเก็บข้อมูลโดยเข้าไป observe ในหมู่บ้าน ในชุมชน และสังเกตการณ์ บางครั้งการสังเกตการณ์ ถ้าเราให้ข้อมูล 100 % ว่ามาในฐานะนักวิชาการ มาสังเกตการณ์ มันอาจจะทำให้คนในสังคมนั้นๆ ในหมู่บ้านเกิดความเกร็ง หรือว่ามีพฤติกรรมที่แตกต่างออกไปจากปกติ ขณะเดียวกันถ้าหากนักวิจัยไม่ให้ข้อมูล คือ ลงไปแบบให้เค้าเข้าใจผิดว่า เราเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ของสังคมเขา โดยที่ไม่รับรู้เลยว่า พวกเราเข้ามาคอยสังเกตและนำข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตเขาออกไปเผยแพร่ก็เป็นการไม่สมควร เพราะฉะนั้นบางครั้งบทบาทระหว่าง participant ผู้มีส่วนร่วม หรือว่า observer ผู้สังเกตการณ์ก็ต้องมีความสมดุล และที่แน่นอนนักวิจัยจำเป็นต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้อง และเพียงพอกับชุมชนนั้นๆ ไม่หลอกลวงเขา ไม่ให้เขาเข้าใจผิด แต่ว่าขณะเดียวกันเราก็ต้องทำหน้าที่นักวิชาการ อย่าง objective ด้วย

อีกประเด็นหนึ่งผมคิดว่า ถ้าเรามีการตระหนักรู้ และมีการพัฒนาจริยธรรมการวิจัยอย่างต่อเนื่อง เราก็คงไม่เพียงจำกัดบทบาท และหน้าที่ในการรักษากฎจริยธรรมของเรากับงานวิจัยเท่านั้น แต่เราควรที่จะ apply สิ่งเหล่านี้เข้ากับวิถีชีวิตของเราด้วย ในต่างประเทศมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น มีการแชร์ภาพนักเรียนในโรงเรียน ในเหตุการณ์ที่เขารู้สึกกระอักกระอ่วนใจ และเกิดความละอาย แล้วมีคนเข้ามาแชร์ข้อมูลเป็นล้าน ปรากฏว่านักเรียนคนนั้นในที่สุดท้ายก็ทนไม่ได้ ต้องออกจากโรงเรียน และชีวิตประสบความล้มเหลว สิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ต้องตระหนักว่า ข้อมูลบางอย่างที่เราแชร์ออกไป มันจะส่งผลกระทบต่อบุคคลๆ นั้นหรือไม่ และข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลเปิดเผยหรือไม่ หรือว่าบางครั้งทำด้วย

ความสนุกหรือเปล่า สิ่งเหล่านี้ถ้าเรามี ethical awareness เราก็คงจะมีความระมัดระวังมากขึ้น โดยเฉพาะ social media ปัจจุบัน บางครั้งเราอาจจะมองว่า มันแชร์ในกลุ่ม แต่ในที่สุดก็หลุดออกไป และมีหลายเหตุการณ์ที่เป็นข่าวออกมา เพราะฉะนั้นเราคงต้องมีความระมัดระวัง และทำการวิจัย เก็บข้อมูล แชร์ข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลอย่างรอบคอบมากขึ้น รอบแรกผมขอเท่านี้ก่อน ขอขอบคุณมากครับ

ดวงวิไล ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ซึ่งเป็นวิทยากรทั้ง 3 ท่านเป็นอย่างสูง เชื่อว่าทุกท่านคงจะได้รับความรู้และเห็นในความสำคัญของการวิจัยอย่างมีจริยธรรม และบทบาทหน้าที่สำคัญของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมากขึ้น มีใครอยากจะซักถามแลกเปลี่ยนกับท่านวิทยากรไหม ขอเรียนเชิญค่ะ

อ.ปราโมทย์ ขอสรุปก่อน มี keyword หลังจากฟังมา ที่เรากำลังอยู่ทุกวันนี้ก็คือว่า ถ้านักวิจัย หรือพวกเราทุกคนมีจิตใจที่ตระหนัก แล้วก็มีจริยธรรม อันนี้เป็นสิ่งที่เราต้องการ คือการที่เรามีคณะกรรมการชุดนี้ ไม่ว่าจะอยู่ที่สถาบันฯ หรือว่าอยู่มหาวิทยาลัยเป็นสิ่งที่อย่างน้อยก็ช่วยเตือนให้พวกเราว่า การทำวิจัยจะต้องคิดถึงประเด็นเรื่องจริยธรรมด้วย นักศึกษาพอเขาว่าการทำวิจัยจะต้องเข้ามาสู่คณะกรรมการชุดนี้ เขาก็คิดแล้วว่าการทำวิจัยจะต้องมีจริยธรรมเหมือนกัน แต่สิ่งที่เราต้องการมากที่สุดก็คือว่า เราจะทำอย่างไรให้ทุกคนคิดหรือมี awareness ในเรื่องจริยธรรมการวิจัย ถ้าพวกเราทุกคนทำวิจัย หรือเขียนโครงการวิจัยอะไรก็ตามโดยมีจริยธรรมอยู่ในใจ ผมก็รับรองได้เลยว่าโครงการต้องผ่านคณะกรรมการชุดนี้ไปได้ อย่างสะดวกแน่นอน บทบาทของคณะกรรมการของเรา อย่างหนึ่งก็คือพยายามจะปลูกฝังหรือส่งเสริมสนับสนุนให้พวกเราทุกคน ที่จริงก็ไม่เฉพาะนักวิจัยและอยากให้ทุกคนด้วยซ้ำไป มีจริยธรรมในการวิจัย คิดอะไรก็ตามแต่ จะวิจัยหรือว่าจะอะไรก็อย่าให้ใครเขาเดือดร้อน อย่าให้ใครก็ต้องเสียหาย คิดในสิ่งที่ดีๆ ถ้าเป็นอย่างนั้นได้ก็เป็นสิ่งที่คณะกรรมการของเราปรารถนา และเป็น function หนึ่งของเรา เราจัดการอบรมในวันนี้ และบอกว่าจะอบรมปีละสองครั้ง ซึ่งไม่อยากให้เรียกว่าอบรม เรียกว่ามาคุยกัน ต่อไปสำหรับปัญหาและคำถามต่างๆ ถ้าหากว่าไม่ได้ถามในวันนี้ เขียนส่งมาได้ พวกเราไม่ว่าจะอยู่ที่สถาบันฯ หรือว่าอยู่ที่อื่นๆ ก็ตามแต่ และในเว็บไซต์ของเราจะมี FQA หรือคำถามที่ถามกันบ่อยๆ เราก็จะพยายามตอบในเว็บไซต์ของเรา เราพยายามพัฒนาและต่อไปเลขานุการจริยธรรม อาจารย์ธีรพงศ์ ดวงวิไล สมปรารถนา ก็จะพยายามพัฒนาให้เว็บไซต์ของเราเป็นเว็บไซต์ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมการวิจัย โดยเฉพาะในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ถ้าหากว่ามีปัญหาที่เขียนถามมาได้ เราพยายามที่จะตอบไป หรือถ้าไม่ถาม เราก็จะพยายามคิดคำถามที่ถูกถามบ่อยๆ แล้วก็พยายามตอบไป เชิญอาจารย์ชายครับ

อ.ชาย ไม่แลกเปลี่ยนกันเลย ก็จะไม่สวຍเท่าไร ที่จริงคณะกรรมการจริยธรรม เราเรียกวันนี้ว่าเสวนา เราไม่ได้เรียกว่าอบรม เสวนาคือ การแลกเปลี่ยนกัน แล้วก็เรียนรู้จากกันและกัน ผมมีประเด็นเล็กๆ ประเด็นเดียวเกี่ยวกับคณะกรรมการจริยธรรม เสริมที่อาจารย์ปราโมทย์ได้

กล่าวไปแล้วคือ เวลาที่พิจารณาว่า จะให้หรือไม่ให้การรับรองจริยธรรมในการวิจัย เราได้คิดถึงคนสองประเภท หรือสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือ ผู้ที่จะทำวิจัย ที่การเสนอนี้ว่าจะช่วยให้ทำการวิจัยอย่างมีคุณภาพได้อย่างไร และอาจารย์ปราโมทย์ได้พูดไปมากแล้ว แต่เป็นข้อเท็จจริงที่นักวิจัยหลายคน suffer มากน้อยอยู่พอสมควรคือ คณะกรรมการจริยธรรมกลายเป็น barrier สำคัญที่กินเวลาของโครงการวิจัยไปเกินความจำเป็นก็มี เมื่อวันที่ 1 ที่ผ่านมามีได้พบอาจารย์ที่จบปริญญาเอกจากเรา และไปทำงานที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง แล้วผมก็คุยเรื่องงานวิจัยโน่นนี่ ตามประสาที่ลูกศิษย์-อาจารย์ได้เจอกัน ถามว่าทำวิจัยอะไรบ้าง เธอก็บอกว่ามีงานวิจัยเรื่องหนึ่งเสนอขอรับรองจริยธรรมการวิจัย ของมหาวิทยาลัย ขอมาตั้งแต่ต้นปี ปานนี้ยังไม่ได้เลย ยังไม่ได้ลงมือเลย ผมก็ได้แต่แสดงความเห็นใจ และบอกว่าที่หลังส่งมาที่นี้ก็ได้ ไม่เกินเดือน หรือว่า 4 อาทิตย์รู้เรื่องว่าได้ หรือว่าไม่ได้ นั่นคือ คนส่วนหนึ่ง

เราไม่ได้ facilitate คนกลุ่มนี้ในเรื่องเวลาอย่างเดียว แต่ได้ facilitate ในการวิจัยของเขา ได้มีคุณภาพด้วย แต่ว่าเราไม่ไปลงรายละเอียดยิบย่อยมาก จนกระทั่งว่าที่ไม่เสี่ยงสูง ก็จะทำให้เสี่ยงสูง อย่างนี้ผมคิดว่าจากการทำงานในคณะกรรมการฯ นี้ ผมก็จำไม่ได้ว่าทำมากี่ปีแล้ว ก็ไม่หนี 10 ปีเป็นอย่างน้อย เรา focus ความสนใจส่วนใหญ่ของเราไปเพื่อดูว่า มีประเด็นที่จะเป็นปัญหาด้านจริยธรรมหรือไม่ และเรา focus ในช่วงของการวิจัยคือ ช่วงในการเก็บข้อมูลเป็นหลัก แต่ก็แน่นอนก็ต้องโยงไปถึงแบบสอบถาม และต้องโยงไปถึงตัว proposal ด้วยในบางส่วน แต่ว่า focus ใหญ่ของเราอยู่ตรงนั้น ส่วน focus ที่เป็นเรื่องของกรอบการวิจัย ถ้าไม่ประหลาดมากเกินไปเราก็จะไม่เข้าและต้องในส่วนที่เราได้วางแผนไว้แล้ว เว้นแต่ที่เราเห็นว่าที่วางแผนไว้จะเป็นไปได้จริง หรือว่าได้ผลจริง หรือไม่ เราก็ตั้งข้อสังเกตเป็นคำถามไป อย่างที่หลายท่านคงจะได้ข้อสังเกตไปแล้ว คือการช่วย facilitate กลุ่มคนทำวิจัย

อีกคนกลุ่มหนึ่งที่เราคิดถึงมาก คือคนที่จะให้ข้อมูล คนที่ภาววิจัยเชิงคุณภาพเรียกว่า ผู้ร่วมวิจัย research participants คนที่จะได้รับผลกระทบจากการวิจัย อาจารย์ศิรินันท์ อาจารย์สักรินทร์ได้พูดมากแล้ว ผมจะไม่ซ้ำตรงนี้ แต่ว่ากลุ่มนี้คือ กลุ่มที่เราให้ความสนใจในการทำวิจัย กลุ่มนี้ถ้าหากว่าโยงไปที่อาจารย์สักรินทร์พูดก็คือ เรื่องของความมีจริยธรรมในตัวนักวิจัยเป็นเบื้องต้นก่อนคือ จะทำอะไรก็คิดถึงว่ากระทบกระเทือนกับเขามากหรือเปล่า เขาจะเสียหายหรือเปล่าและยุติธรรมกับเขาหรือเปล่า เสียผลประโยชน์ของเขาหรือเปล่า และมีการให้เคารพเขาเพียงพอหรือเปล่า ถ้าหากว่ามีสิ่งนี้อยู่ในใจตลอดเวลา ผมคิดว่าไม่ใช่เรื่องยาก เรื่องจริยธรรมไม่ใช่เป็นปัญหาที่จะต้องไปเสียเวลาเป็นหลายๆ เดือนเหมือนบางแห่ง

ผมมีความเห็นในช่วงนี้แค่นี้ก่อนครับ คือ อยากให้พวกเราได้แลกเปลี่ยนกันเยอะๆ ด้วย เพราะว่าเสวนาก็คือการคุยกัน

ดวงวิไล

มีท่านใดอยากแลกเปลี่ยนอีกไหม หรือว่าในช่วงท้ายแล้วยังมีโอกาสให้แลกเปลี่ยนกันอีกช่วง ขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง 3 ท่านเป็นอย่างสูง ขอจบ session นี้ก่อน และพักเบรก

กัน 10 นาที และเริ่มประเด็นต่อไป รบกวนทุกท่านเข้ามาให้ตรงเวลา และเราจะได้เริ่มกันตรงเวลา ขอขอบคุณค่ะ

สมปรารถนา ขอต้อนรับทุกท่านเข้าสู่การเสวนาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในช่วงที่ 2 ในหัวข้อจริยธรรมในการวิจัย ซึ่งวันนี้เราได้รับเกียรติจากอาจารย์และนักวิจัยผู้ทรงความรู้ด้านการวิจัยทั้งรุ่นใหญ่ รุ่นกลางและรุ่นเล็ก ที่จะมาพูดคุยบอกเล่าและแลกเปลี่ยนเรื่องราว รวมถึงสิ่งที่ชวนคิดต่างๆ จากประสบการณ์ทางวิจัยแบบสบายๆ ขอเรียนเชิญ รศ.ดร.ชาย โพธิ์สิตา ผู้เชี่ยวชาญด้านครอบครัวและครัวเรือน รวมถึงพฤติกรรมความเสี่ยงต่อสุขภาพ รศ.ดร.อารี จำปากลาย ด้านการย้ายถิ่นที่เป็นกลุ่มประชากรทั่วไป และกลุ่มประชากรที่เข้าถึงยาก เช่น การย้ายถิ่นของผู้หญิงมุสลิม กับความไม่สงบทางภาคใต้ สุดท้าย ว่าที่ รต.นิพนธ์ ดาราวุฒิมาปกรณ์ ด้านกลุ่มประชากรที่เข้าถึงยาก ได้แก่ ผู้ที่ใช้ยาเสพติด หรือว่ายาฉีด หรือว่าผู้ต้องขัง รวมทั้งพนักงานที่ให้บริการ ชายรักชาย ขอเชิญอาจารย์ชาย ท่านแรกค่ะ

อ.ชาย หัวข้อของที่คุณสมปรารถนาให้มาวันนี้ คือประสบการณ์ด้านจริยธรรมการทำการวิจัย ผมไม่รู้จะพูดอะไร ก็เหมือนบางท่านที่มีประสบการณ์มาเยอะ แต่ว่าจะหยิบตรงไหนที่เป็นประสบการณ์ทางจริยธรรม ตรงนั้นคือ สิ่งที่ผมบอกว่าไม่รู้อะไรจะพูดอะไร ผมขอเล่าเรื่องตนเอง และจะบอกว่า ผมทำผิดอะไรบ้าง ทำถูกก็มี แต่ทำผิดอะไรอยากจะทำบอก ในชีวิตทำการวิจัยของผม

ผมเริ่มทำงานที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม และไม่ไปที่อื่นเลย ก็ปีแล้วก็ไม่ทราบ ผมเข้ามาตอนแรกบรรจุตำแหน่งอาจารย์ แต่ว่าผมไปทำหน้าที่เป็นพนักงานสัมภาษณ์ ในโครงการวิจัยที่จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ได้ทุนมาจาก อาจารย์เฟรดเดอริก เดย์ (Frederic Day ตอนนั้นเป็นนักศึกษาปริญญาเอกจากอเมริกา) โครงการอะไรผมจำไม่ได้ คือทำการเก็บข้อมูลในจังหวัดสุพรรณบุรีทั้งจังหวัด และผมเข้ามานั่งอยู่ที่ทำงานได้ 5 วันแรก พอหลังจากนั้นก็ออกภาคสนามเป็นเดือน ถึงได้กลับเข้ามา สมัยนั้นสถาบันฯ ก็อยู่ที่พญาไท หลังจากโครงการนั้นก็มียีกโครงการหนึ่งเกี่ยวกับการย้ายถิ่นมาจาก North Carolina ตอนนั้น ผมเป็นนักมานุษยวิทยากับอาจารย์เบญจา อาจารย์ทวีศักดิ์ หลายท่านเข้ามาทำงานสถาบันไม่ได้เห็นอาจารย์ทวีศักดิ์เพราะว่า ท่านไปลู่ปรโลกแล้ว ไปลู่สุดติแล้ว เราได้รับมอบหมายให้ไปทำ field work ทางมานุษยวิทยา เราก็ไปปักหลักอยู่ที่บ้านแป่ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี ยังไม่พูดจริยธรรม พูดโครงการวิจัยไปเรื่อยๆ ก่อน และอีกอันหนึ่งเรื่องเกี่ยวกับการแต่งงาน อาจารย์เบญจาได้ทุนมาจาก IDRC ไปเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการเรื่องแต่งงาน โดยวิธีเรียกว่า ethnographic field work ที่อำเภอบ้านไร่ ชัยนาท ก็มีผม อาจารย์เบญจา และอาจารย์กฤตยาไปด้วยกัน และโครงการใหญ่อีกโครงการหนึ่งเกิดขึ้นอีกคือโครงการ AMS – Asian Marriage Survey ได้ทุนมาจาก East-West Center อาจารย์ปีเตอร์ ซีนอส (Peter Xenos) เป็นหลักทาง East-West Center อาจารย์อภิชาติเป็นหลักทางด้านสถาบันฯ เราก็ไปเก็บข้อมูล และเป็นการเก็บข้อมูลเยอะในทางภาคกลางคือ อ่างทอง ผมขยับ

ขึ้นมาเป็นผู้คุมทีมเก็บข้อมูล เป็นอาจารย์ด้วย และโครงการนี้ก็มีประเด็นหลายประเด็นมาก ในคำถามที่เป็นเรื่องค่อนข้าง sensitive ทั้งหมดนี้คือ ก่อนที่ผมจะไปเรียนปริญญาเอก

การวิจัยในช่วงนั้นถึงแม้เราจะคิดถึงเรื่องการขออนุญาตสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างก่อน แต่ประเด็นทางจริยธรรม แทบจะไม่ใช้เรื่องสำคัญเลย เพราะฉะนั้นในโครงการวิจัย ยกเว้นโครงการวิจัยที่ผ่านมาจากต่างประเทศ เช่น AMS ก็คงผ่านการรับรองจากทางโน้นมาแล้ว แต่ที่นี้ก็คงจะไม่ต้องพูดอะไรเลย เกี่ยวกับเรื่องของจริยธรรม เวลาไปเก็บข้อมูลไม่มีการใช้ consent form ไม่มีการใช้ information sheet เพื่อบอกกล่าวว่าโครงการนี้ทำอะไร เป็นการบอกกันด้วยปากแค่นั้น และเวลาที่เราเข้าไปเก็บข้อมูล เราก็เข้าไปขออนุญาตผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนอนุญาตให้แล้ว เราก็เก็บได้เลย ที่จริงกระบวนการของเราที่ขอตั้งแต่อำเภอและจังหวัดลงไปแหละ เพราะว่าช่วงนั้นประเทศไทยค่อนข้างที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องของความมั่นคง เกี่ยวกับกระบวนการคอมมิวนิสต์ ทางอำเภอ ทางจังหวัดจะต้องรู้เรื่องที่เราเข้าไปทำอะไรในพื้นที่ของเขา ก็เป็นเรื่องธรรมดา เรื่องจริยธรรมในการวิจัยระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลเป็นประเด็นที่แทบจะไม่ได้พูดถึงในการทำวิจัยเลย นี่เป็นช่วงที่ 1 ของชีวิตในการทำวิจัยของผม หลังจากนั้นผมก็ไปเรียนหนังสือต่อ

Phase 2 เป็นช่วงเวลาหลังจากที่เรียนหนังสือมาแล้ว แต่ระหว่าง phase 1 กับ 2 ถูกค้นด้วยงานวิจัยที่ผมทำสำหรับวิทยานิพนธ์ คือ ผมไปอยู่ชุมชน ต่างจังหวัดที่ผมเลือก เป็นเวลา 15 เดือนเป็นการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นหลัก งานนี้ผมคิดว่ามีประเด็นทางจริยธรรม แต่ผมไม่ได้ตระหนัก และก็จากที่ผมเรียนปริญญาเอกกลับมาแล้ว และมาทำงานการวิจัยก็เริ่มมีจริยธรรมมากขึ้น เช่น ในโครงการหนึ่งหลังจากที่เรียนจบมาแล้ว พูดเฉพาะโครงการใหญ่ๆ Behavior for AIDS prevention อาจารย์โยธินเป็นคู่หูของผมในการเก็บข้อมูล และโครงการนี้ได้เก็บข้อมูลสามกลุ่มประชากรหลักๆ 1) ผู้หญิงขายบริการในสถานบริการ ราคาถูก 2) คนขับรถบรรทุกระยะไกล 3) คนในชุมชนรายได้ต่ำ จริยธรรมเริ่มมีผล แต่ว่าในแบบสอบถามเรามีการขอ consent form ติดไปด้วยไหม ผมจำได้ว่าไม่มี อาจารย์โยธินอาจจะจำได้ดีกว่าผม และผมได้ค้นหาแต่ไม่ได้ข้อมูล เพราะคงหายไปหมด เนื่องจากคอมพิวเตอร์ของผมเจ๊งไปหลายเครื่องแล้ว เป็นอันหายไป หาไม่เจอ เอาเป็นว่าตอนนั้นก็ยังไม่เข้มเท่าไร มาถึงอีกโครงการหนึ่งที่ผมเริ่มทำคือ Family and Youth Survey (FAYS) เก็บข้อมูลในคนหนุ่มสาว อายุ 15-24 ขึ้นไป เรื่องนี้มีประเด็นจริยธรรมมากขึ้นคือ การขออนุญาต เราจะขอพ่อแม่เขาด้วยหรือว่าขอผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเดียว ผมจำไม่ได้ว่าปฏิบัติอย่างไร แต่ว่าในหลายกรณีเราก็ต้องขอพ่อแม่ด้วย แต่ว่าโครงการ FAYS ก็ไม่ได้ผ่านจริยธรรมการวิจัยเป็นหลัก แต่เราระวังเอาเอง ที่เริ่มมีชัดเจนก็คือ โครงการที่ทำมาตอนหลังๆ ที่เกี่ยวกับเอดส์มากขึ้น เช่น โครงการ NSBS-National Sexual Behavior Survey โครงการนี้เป็นเรื่องเพศล้วนๆ คำถาม sensitive มาก ผมได้ไปค้นดูมีข้อมูลทิ้งไว้ ปรากฏว่าที่ปกในของแบบสอบถาม เรามีเอกสารหนึ่งหน้า ติดไว้ในปกด้านใน

เป็นเอกสารขอความยินยอม (consent) และอีกโครงการหนึ่งที่ทำได้ คือโครงการ NSFH เมื่อ 7-8 ปีมาแล้ว -National survey of family and household ปี 2552 - 2553 ประมวลนี้ และมีจริยธรรมชัดเจนแล้ว นี่คือภาคสองของชีวิตวิจัยของผม

ระหว่างภาคสองและภาคหนึ่ง คั่นไปด้วยวิทยานิพนธ์ของผม ในวิทยานิพนธ์ของผมได้ทำสิ่งที่ผิดในทางจริยธรรม โดยที่ไม่ได้ตระหนักว่ามันผิดคือ ช่วงเข้ามีการพูดถึงเรื่อง participant of observation ว่าต้องขออนุมัติ อนุญาตผู้ที่เรา observe

ผมขอเรื่องนิดหนึ่งว่า ประเด็นนี้ถ้าหากว่าเราไป observe คนจำนวนน้อยๆ ในที่จำกัด เราอาจจะต้องขออนุญาตแน่นอน เช่น สมมติว่าคุณถูกให้ไป observe หมอให้บริการคนไข้ หรือพยาบาลติดต่อกับผู้ที่มารับบริการทางสุขภาพในโรงพยาบาล มันเป็นเรื่องเล็กๆ เป็นจุดเล็กๆ คุณอาจจะต้อง inform แด่ก่อน แต่ก็จะไม่ง่าย เพราะว่าคนที่มาขอรับบริการสุขภาพ เปลี่ยนหน้าอยู่เรื่อย ถ้าหากว่าผมเป็นหมอ นักวิจัยจะมาขออนุญาตผม ผมก็จะโอเค แต่ว่าคนที่ผมให้บริการเราจะต้องขออนุญาตเขาไหม อันนี้เป็นประเด็นใหญ่ ตอนที่ผมไปรับใช้คณะกรรมการของ WHO เรื่องนี้มีการเถียงกันใหญ่ ประเด็นคือว่า นักวิจัยที่จะเข้าไป observe จะต้องทำยังไง ไปดูการให้บริการที่ได้บอกว่าเขาปฏิบัติ ทำยังไง ขออนุญาตไหม คนไข้ก็ต้องเปลี่ยนหน้าอยู่เรื่อย อีกเรื่องหนึ่งถ้าหากว่าที่ observe เป็นที่กว้างๆ คนเยอะจะไปขออนุญาตใคร ก็เป็นเรื่องใหญ่

ผมขอเรียนว่าตอนที่ผมทำในหมู่บ้านที่เลือกเพื่อเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ของผมนั้น ผมไม่เคยขออนุญาตใครเลย นอกจากตอนที่ผมไปอยู่ในหมู่บ้าน ได้ขออนุญาตไปตั้งแต่อำเภอ จังหวัดลงไป จนกระทั่งถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านแล้ว ผมไม่ขออะไรใครอีกเลย หลังจากนั้น ยกตัวอย่างงานวิจัยเรื่องหนึ่ง ผมไม่ได้ทำเอง แต่ว่าเชื่อว่าเรื่องนี้ไม่มีการขออะไรกับใครเลย ในเรื่อง consent อาจารย์นิติ เอียวศรีวงศ์ ใครก็รู้จัก ทำงานวิจัยเกี่ยวกับที่อาจารย์ตั้งชื่อว่า *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5* อาจารย์เก็บข้อมูลกลุ่มคนที่ไปไหว้พระบรมรูปรัชกาลที่ 5 ที่ลานพระบรมรูป ทุกวันอังคารจะมีคนไปไหว้ ใครผ่านไปค้าวันอังคาร คอยสังเกตคนไปไหว้เยอะ อาจารย์เขาสังเกตที่นั่นเป็นที่หลัก อาจารย์ก็คงไปเองด้วย และใช้ทีมของอาจารย์ก็ไปด้วย ผมเชื่อว่าอาจารย์ไม่ได้ขออนุญาตใคร แล้วในหนังสือก็ไม่ได้มีแจ้งว่าได้ขออนุญาตใคร ถ้าหากก็ต้องขออนุญาตเสด็จพ่อ ร.5 ซึ่งท่านก็คงอนุญาตอยู่แล้ว เพราะว่าท่านพูดไม่ได้ และคนมาก็เปลี่ยนหน้าอยู่เรื่อย อาจารย์นิติใช้ปรากฏการณ์นี้เป็นกรณีที่จะแสดงให้เห็นว่า ในสังคมเมืองความเป็นชุมชน (community) ไม่มีแล้ว มันมีชุมชนอีกแบบหนึ่ง คือ community ใน concept เดิม ก็คือว่าเป็น location เป็น neighborhood หรือว่าเป็นอะไรไม่มีแล้ว ในชุมชนเมือง หมู่บ้านจัดสรรที่เกิดขึ้นมานั้น จริงๆ ก็คงไม่ใช่ community ในความหมายทางสังคมจริงๆ แต่อาจารย์บอกว่าเกิด community อย่างใหม่ คือ virtual community แต่ไม่ใช่แบบ line facebook แต่นี้เป็น community ตามความสนใจของคน และคนสนใจอยากจะไปขอพรเสด็จพ่อ ร.5 และอาจารย์สังเกตแม้กระทั่งว่า คนที่ไปและสักพักหนึ่งก็จะได้สัมภาษณ์ อาจจะ

มีสภาพสตรีวัยกลางคน สัก 2-3 คนไป และไปเมื่อไหร่ก็เห็นหน้ากันบ่อยๆ ลองทักและคุยกัน พี่มาไว้ทุกวันนี้ะ อย่างโน้นนี่ พี่มาไหว้แล้วก็ดีมาก สามีพี่แต่ก่อนไม่กลับบ้านเลย เดียวนี้กลับบ้านบ่อย ตรงเวลาเพราะว่าเสด็จพ่อ ร.5 อ้าว..หนูก็เหมือนกันนะพี่... กลายเป็นเกิดกลุ่ม เกิดเป็น "ชุมชน" ขึ้นมา

ขออนุญาต ขอความยินยอมในกรณีอย่างนี้ ในทางปฏิบัติแล้ว คงจะเป็นไปได้ยาก เช่นเดียวกับที่ผมไม่ได้ขออนุญาตในการเก็บข้อมูลของผม ตอนที่อยู่หมู่บ้าน ถ้าผมอยากจะไป observe กิจกรรมคนคุยอะไรกันบ้างที่วัด ผมก็หากับข้าว หาข้าวไปถวายวัดตอนเช้าเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป ก็ไปนั่งคุยกับคนโน้นนี่ คือเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) อย่างหนึ่ง ถ้าหาความยินยอมก่อนในกรณีเช่นนั้นคงจะยาก เจ้าอาวาสก็รู้จักผมดีแล้วว่า มาทำอะไร หนักเข้าชาวบ้านแซวผมอีกต่างหากว่า อาจารย์คนนี้จะเที่ยวไปชอกแซกผู้น้องโน้นทั้งหมด แม้กระทั่งคนที่มาแซวผมว่า อาจารย์วันนี้มาที่บ้านออกลูก อาจารย์ไม่ไปนับว่ามีกี่ตัว คือเขาถือว่านักวิจัยอย่างผมเข้าไปโดยที่ไปสอดรู้ในเรื่องของทุกครอบครัว

สิ่งที่ผมทำผิดในโครงการวิจัยของผม ไม่ใช่แค่นั้น แต่ที่มันผิด ที่มองกลับก็คือ ใช้ชื่อจริงของหมู่บ้าน ใช้ชื่อจริงของคนบางคนในหมู่บ้าน และเขียนลงในวิทยานิพนธ์ของผม เขียนลงไปในงานวิจัยของผม ถ้าทุกวันนี้ผมบอกใครต่อใครในการทำวิจัยว่า อย่าทำอย่างนั้น ควรจะใช้ชื่อเทียม ตั้งสมมติขึ้นมามาก่อนว่าจะเอาอะไร ที่จริงผมก็คิดอยู่เหมือนกันว่า จะใช้ชื่อสมมติหรือว่าจะใช้ชื่อจริง สิ่งที่ผมได้อ่านมาก่อน บอกผมว่าให้ใช้ชื่อจริงก็ไม่เสียหาย ผมไม่ได้คิดถึงจริยธรรมอะไรขนาดนั้น แต่ว่าผมดูงานวิจัย เช่น อาจารย์ Charles F. Keyes ทำวิจัยที่จังหวัดมหาสารคาม อาจารย์ ทัมบายห์ (S. J. Tambiah) ทำวิจัยที่จังหวัดอุดร และอาจารย์บิล คอสเนอร์ (William Clausner) ทำที่จังหวัดอุบลฯ ใช้ชื่อจริงทั้งนั้น อาจารย์ คอสเนอร์ ผมไม่ได้สนิททาทานนะ เคารพมาก รู้จักท่านเป็นส่วนตัวด้วย นอกจากบอกชื่อจริงของหมู่บ้านและอีกหลายคนในหมู่บ้านแล้วยังได้ลูกสาวหมู่บ้านนั้นเป็นภรรยาและเป็นเชยหมู่บ้านนั้นด้วยซ้ำไป คือนักวิจัยกลายเป็น native นึกออกใช้ไหมว่า แทนที่จะเป็นนักวิจัยก็เป็นชาวบ้านไปเลย คือ เป็นลูกเขยไป ผมเห็นท่านเหล่านี้ใช้ชื่อจริงทั้งนั้น บ้านอะไร ใครอะไร ก็ไม่ได้เห็นบอกที่ไหนว่า เป็นชื่อสมมติ ผมก็เอบบ้าง พอผมได้ defense วิทยานิพนธ์เสร็จ ก็มีอาจารย์ที่อยู่ในคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ท่านหนึ่งบอกว่า ชายมีข้อเถียงกันอยู่ระหว่างการใช้ชื่อจริง และใช้ชื่อไม่จริง ใช้ชื่อสมมติในการวิจัยเชิงคุณภาพ ท่านก็อธิบายว่า คนที่เห็นว่าควรใช้ชื่อจริง เห็นว่าอย่างไร เห็นว่าใช้ชื่อสมมติว่าเป็นอย่างไร ผมก็บอกว่าสายไปแล้วอาจารย์ ผมทำมาถึงตอนนี้แล้ว ขอใช้ชื่อจริงก็แล้วกัน

นอกจากนั้น ผมคิดไม่ออกว่าทำอะไรผิดบ้างในประสบการณ์ มีแต่ผมยุ่งยากลำบากใจมากๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ NSBS เมื่อประมาณทศวรรษที่ผ่านมาคือ มีเอกสารขอ consent แต่ว่าไปสัมภาษณ์จริงๆ sensitive มากในคำถาม เป็นคำถามแบบในมุ้งแทบทั้งนั้น จะตอบยังงี้ มีเรื่องเดียวที่ผมทำแล้ว รู้สึกว่าเสี่ยงคือ ปกติเราจะใช้พนักงานสัมภาษณ์ถาม face-to-face interview แต่ในคำถามที่เกี่ยวกับ sex ของคนวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่าง เราใช้วิธีแยก

คำถามออกมา คำถามมีอยู่สองหน้า แยกคำถามส่วนนั้นออกมา ไม่ถามรวม ไม่ face-to-face interview แล้วเอาคำถามใส่ช่องให้วัยรุ่นที่ยินยอมตอบคำถามเรา กรอกให้เสร็จ แล้วเรามาจับเป็นวิธีการที่ดี และผมยังนึกไม่ออกว่าโครงการไหนในสถาบันฯ เราใช้แบบนั้นบ้าง FAYS – Family and Youth Survey ได้ใช้มาแล้ว มีรายงานอยู่ในห้องสมุด ก็ไม่อะไรผิด ไม่ได้มีเรื่องเดือดร้อนโวยวายกับเรา มีแค่ว่าเขาถามว่าจะมาถามเรื่องอะไร เราก็อธิบายให้ฟัง อย่างนั้นเขาไม่ให้ เราก็หว่านล้อม ไม่ให้เราก้ไปหาคนใหม่ ส่วนเรื่อง Behavior for AIDS Prevention Research Survey (BRAIDS) นั้นหนักมาก คือเราต้องเข้าช่องแทบทุกวัน ที่จังหวัดอุดรธานี เราอยู่เป็นเดือน เดือนกว่าด้วยซ้ำไป ตอนนั้นเรื่องการขายบริการทางเพศ กับเรื่องตำรวจ เป็นคนละเรื่องเดียวกัน เราใช้วิธีเชิญเจ้าของ คือ มาฆ่าชัง หรือว่าแมงดา แมงกระจิว มาประชุมกินข้าววันหนึ่งกับเรา แล้วก็เชิญผู้กำกับ พันตำรวจอะไรสักคน มากินข้าวกับเรา แกแต่งตำรวจมาเต็มยศ ผมจำได้ เราอธิบายให้เขาฟังใน dinner วันนั้นว่า คณะนี้มาจากมหาวิทยาลัยมหิดล และจะมาขอถามและขอความร่วมมือจากท่าน วัตถุประสงค์การวิจัยของเราคือ เพื่อจะหาทางป้องกันคนไม่ให้ติดเอดส์ รวมถึงคนที่อยู่ในอาชีพนี้ด้วย ตำรวจก็รู้ และเป็นคนช่วยเราเชิญสถานบริการราคาถูกลงมาประชุม เราไม่ได้เอาราคาแพง เช่น โรงอาบอบนวดแพงๆ เราไม่เอาอาบอบนวดในโรงแรมเราก้ไม่เอา เอาประเภทราคาถูกราคาถูกประเภทที่ว่าแทบจะอุดจุกเข้าไปก็มีในบางแห่ง อาจารย์โยธินอาจจะไม่ได้เข้ากับผม และผมเจอหลายแห่งที่เป็นแบบนี้ปรากฏว่าหลายคนพอเจ้าของ หรือผู้คุมให้ออกาส เขายินดีพูดมาก และอยากจะให้เสียงของเขาถูกได้ยินมาข้างนอก แต่เราก้เปิดเผยชื่อเขาไม่ได้ เป็นโครงการหนึ่งที่ประสบความสำเร็จ มีการตีพิมพ์ดีๆ หลายชิ้น เราเป็นส่วน second author มากกว่า เพราะว่าแหล่งทุนมาจากต่างประเทศ

ความผิดของผมก็มีเท่าที่สารภาพมานี้

อ.อารี

ขอบคุณมาก ขอบคุณสมปรารถนา และฟังอาจารย์ชายเพลิน และคงจะได้ฟังรอบสอง ขอขอบคุณกรรมการที่ได้เชิญมาพูดในวันนี้ด้วย ทำให้ตัวเองกลับไปทบทวน กลับไปนึกถึงความหลัง ที่อาจารย์ได้เล่าให้ฟัง และพยายามนึกถึงประเด็นของตัวเองว่ามีประเด็นจริยธรรมอะไรบ้างที่ทำให้ตัวเองทำถูก ทำผิด และสิ่งที่ทำที่ไม่ใช่สิ่งที่ป็นข้อสรุปว่านั่นคือสิ่งที่ถูกต้องแล้ว และมีคล้ายกันหลายเรื่องทีกลับมาคิดถึงทบทวนว่า เราทำถูกหรือเปล่า ถ้าหากว่าเอาหลักจริยธรรมมาจับ แต่ว่าถ้ามองหลักจริยธรรมง่าย ๆ ที่อาจารย์ปราโมทย์พูดในเมื่อเข้าจริยธรรมก็เป็นเรื่องเรียบง่าย ใช้สามัญสำนึกก็น่าจะได้ แต่พอมองอีกมุมหนึ่งกับบอกว่า simple แต่ว่าไม่ใช่ง่ายจนเกินไป เพราะฉะนั้นเวลาที่คิดถึงเรื่องนี้ก็ต้องคิดให้รอบด้าน อะไรที่เราคิดว่าไม่น่าจะเกิดขึ้น ก็ต้องพยายามคิดว่าถ้ามันเกิดขึ้นและทำอันตราย และคนที่มาร่วมงานวิจัยเดือดร้อน เราพยายามคิดไปถึงตรงนั้นหรือเปล่า ตอบคำถามอาจารย์ที่บอกว่า มีงานวิจัยอะไรอื่นๆ อีกหรือเปล่าในสถาบันฯ ที่มีคำถาม sensitive เราให้ผู้ตอบใส่ช่องให้ผู้ตอบ ได้ตอบมา แล้วเราได้เก็บก็ได้ทำกับโครงการแพท ที่ได้ทำกับอาจารย์ชินฤทัย อาจารย์กาญจนา และ

อาจารย์เคอร์รี่ก็ได้ทำแบบนั้นเหมือนกัน อาจจะเลียนแบบเหมือนของอาจารย์ชายก็ได้ ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยเรื่อง sensitive แล้วก็อาจารย์ชายพูดถึงประเด็นของการขออนุญาต ทำให้นึกถึงงาน literature ที่ได้ไปงานมา เพื่อที่จะได้มาพูดถึงก็ได้เจองานวิจัยหนึ่ง ที่เขามีการ debate กันมากที่ประเทศสหรัฐอเมริกาว่า ถูกต้องตามจริยธรรม และก็ยังไม่ได้ข้อสรุป เป็นงานวิจัยที่ตีพิมพ์ ค.ศ.1975 มีนักวิจัยคนหนึ่งชื่อ ลาวูท แฮมฟรี อาจจะเคยได้ยินที่เขาปลอมตัวไปสังเกตพฤติกรรมของชายรักชาย และมีเพศสัมพันธ์กันในห้องน้ำสาธารณะ ตอนนั้นปลอมตัวเหมือนว่าคอยดูต้นทางให้ และไปจดทะเบียนรถ และจอดที่อยู่ด้วย หลังจากนั้นหนึ่งปีต่อมา แฮมฟรี ก็ไม่ได้บอกว่าตัวเองเป็นคนดูต้นทาง กลายเป็นนักวิจัยและเข้าไปสัมภาษณ์ชายรักชายเหล่านั้น ที่ตัวเองได้ดูต้นทางให้และมีงานตีพิมพ์ นักสังคมศาสตร์ก็ได้วิจารณ์กันมากกว่า ทำอย่างนี้ถูกต้องหรือเปล่าในเรื่องของจริยธรรม แฮมฟรีได้แย้งมาว่า ก็น่าจะไม่เป็นไร เพราะว่าเขามีเพศสัมพันธ์กันในห้องน้ำสาธารณะ มีคำว่าสาธารณะเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็นึกถึงสิ่งที่อาจารย์พูดถึง และอยากจะพูดถึงประสบการณ์ของตัวเองก็คือ ไม่ได้ดูเป็นแต่ละงานวิจัยที่ตัวเองทำ แต่ว่าดูว่าหลักจริยธรรมมีอะไรบ้าง และกลับไปจับว่าตัวเองที่เคยทำในอดีตมันถูกต้องหรือเปล่า อันหนึ่งหลักของวิจัยของด้านสังคมศาสตร์คือ confidently privately คือการเก็บรักษาความลับ การรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเราไม่สามารถที่จะให้ข้อมูลใน inform consent เราสัญญาเป็นคำมั่นสัญญาว่า เราจะเก็บข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ หรือว่าผู้ร่วมวิจัยเป็นความลับ จะไม่เปิดเผยกับใครที่ไหน และหลักอันหนึ่งก็คือ ไม่เปิดเผยชื่อคือ anonymity เวลาที่เราเก็บข้อมูลไว้จะต้องมี code มีรหัส อาจารย์ชายบอกว่าบอกชื่อจริงตามหลักแล้วต้องชื่อปลอมในการรายงาน ตามหลักแล้วชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องไม่เปิดเผย แม้แต่นักวิจัยเอง เก็บมาแล้ว ควรจะแยกตัวข้อมูล กับตัวผู้ให้สัมภาษณ์ออกจากกัน ในทางปฏิบัติเราเป็นนักวิจัยไม่ใช่มีงานวิจัยแค่ครั้งเดียว จะต้องมีการเก็บข้อมูลรอบสอง รอบสาม ในงานวิจัยระยะยาว เพราะฉะนั้นจะไม่เก็บชื่อผู้ให้ข้อมูลไว้ก็ไม่ได้ เพราะว่าเราต้องตามสัมภาษณ์คนเดิม เหมือนโครงการนางรอง โครงการกาญจนบุรี โครงการบุรีที่ได้เก็บข้อมูลหลายรอบ และต้องเก็บชื่อไว้ เป็นประเด็นว่า ไปละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์หรือเปล่า อย่างที่เราสัญญากับเขาว่า inform consent จะไม่เปิดเผยข้อมูลและรักษาเป็นความลับ เราบอกว่าเก็บแบบสอบถามที่เก็บข้อมูลได้ เก็บไว้ในห้องที่มีการล็อกกุญแจ เข้าถึงได้เฉพาะนักวิจัยเท่านั้น ตรงนี้เราก็กักกันอยู่ ที่สถาบันฯ ก็ทำกัน แต่ว่าล็อกกุญแจหรือเปล่าไม่แน่ใจ แต่ก็เก็บไว้ในห้องที่เป็นสัดส่วน อาจจะต้องเป็นประเด็นที่มีการพูดคุยกันมากขึ้น คือ ไม่ได้บอกว่าทำผิดหรือว่าถูกต้อง หรือว่าสมบูรณ์หรือยัง คนอื่นๆ อาจจะมีความตรงนี้ แชร่มาได้ และอีกอันหนึ่งที่ได้อ่านมา เขาบอกว่าการรักษาความลับของผู้ร่วมวิจัย นักสังคมศาสตร์บางคนให้ความสำคัญมาก ถึงขนาดว่าไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลแม้ว่าจะเสี่ยงกับการติดคุก ติดตะราง มีนักวิจัยที่เป็นนักศึกษาปริญญาเอก มาริโอ บราทรูซา ในปี ค.ศ.1986 เขาเป็นนักวิจัยมานุษยวิทยา และได้เข้าไปเก็บข้อมูล เข้าไปเป็น

พนักงานเสิร์ฟอาหาร และมีการจดบันทึกการให้ข้อมูลต่างๆ ของร้านอาหารนั้น อาจจะเป็น การศึกษาพฤติกรรมของพนักงานร้านอาหารหรือว่ายังไง เราก็ไม่ทราบละเอียด ปรากฏว่า ร้านอาหารที่เขาได้ไปทำถูกเผา แล้วก็มีการสอบสวนกัน ตำรวจขอให้มาริโอเอา note ที่บันทึก ไว้มาให้ตำรวจ เพื่อที่จะได้มีการสอบสวนว่า ใครเป็นคนต้นเพลิง มาริโอไม่ยอมให้ note กับ ตำรวจ แม้ว่าตำรวจจะขู่ว่า ถ้าหากว่าคุณไม่ให้ข้อมูลก็ต้องโดนติดคุก มาริโอก็ไม่ยอม สุดท้าย โชคดีกรณีนั้น สองปีต่อมาคนที่ถูกต้องข้อสงสัยก็คือ ได้เสียชีวิตไป โดยที่ตำรวจก็ไม่ได้เอา เรื่องอะไรต่อ แต่ก็มีการณ์บางคนที่นักวิจัยไม่ยอมให้ข้อมูล คล้ายๆ อย่างนี้ และมีการติดคุกก็มี เป็นประเด็นที่ว่านักวิจัยสังคมศาสตร์ต้องให้ความสำคัญของการรักษาของผู้ให้ข้อมูล เรา อาจจะไม่ต้องสุดโต่งจนขนาดนั้น แต่ก็ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป เป็นตัวอย่างที่ได้อ่านมาแล้ว เออ...ขนาดนี้เลย ส่วนประสบการณ์ที่เคยเก็บข้อมูลมา และหลายคนก็เคยเก็บข้อมูลวัยรุ่น หรือว่าเด็กที่ต่ำกว่า 18 ปี และเราก็บอกว่าต้องมีการขออนุญาตผู้ปกครอง และเวลาที่เราไป สัมภาษณ์ ผู้ปกครองก็อยากจะรู้ว่าลูกหลานของตัวเอง ถูกสัมภาษณ์เรื่องอะไร ให้ข้อมูลอะไร ไปบ้าง และถามอะไรลูกฉันบ้าง และขณะเดียวกัน เราก็บอกกับเด็กที่จะให้ข้อมูลว่า เราจะ รักษาความลับของข้อมูล เหมือนว่าเขาพยายามหาความสมดุล โอเคผู้ปกครองอนุญาตให้ สัมภาษณ์ และเราเองก็สัมภาษณ์เด็ก แต่ว่าไม่สามารถให้ผู้ปกครองรู้ว่าเราคุยเรื่องอะไรกัน topic อาจจะรู้ แต่ว่าคำตอบเป็นยังไง เพราะว่าเด็กบางคน อย่างถามว่าพฤติกรรมการดูหนัง ผู้ปกครองถ้าหากเขารู้ว่าเด็กดูหนังก็จะไม่มีปัญหา แต่ว่าถ้าหากว่าเป็นการดูหนังที่เป็น พฤติกรรมที่เด็กไม่ได้เปิดเผยให้ผู้ปกครองรู้ อันนี้ก็จะเป็นเรื่องที่เสี่ยง และเราก็ไม่อยากไปเปิด ในฐานะนักวิจัยว่า พอวันที่เราไปสัมภาษณ์รู้เลยว่า ลูกดูหนัง พอเราลืบบอกมาทางบ้าน เกิดอะไรขึ้นก็รู้ ต้องมีการคำนึงถึงด้วย และสมัยนี้นักวิจัยใหม่ๆ และเป็นโครงการใหม่ๆ ที่ ทำยังไม่มี concept จริยธรรมการวิจัยอะไรทั้งนั้น และเคยเก็บข้อมูลโครงการหนึ่ง ไม่ได้เป็น เรื่อง sensitive อะไร เพียงแต่ว่าคนที่เรารู้จัก สามี่ของเพื่อนที่เรารู้จักเขามีภรรยาบ่อยในพื้นที่ เราลงไปเก็บข้อมูล แล้วเขารู้ว่าเราไปเก็บข้อมูล และอยากจะรู้ว่าภรรยาบ่อยของสามี่เขา ตอบ คำถามอะไรบ้าง ก็มาขอแบบสอบถามจากเรา บอกว่าขอดูสิว่าไปเก็บข้อมูลหมู่บ้านนั้น และ ยายคนนั้นตอบว่าอะไร ให้เราเอาแบบสอบถามให้ดู ตอนนั้นเป็นนักวิจัยใหม่ๆ โชคดีที่ไม่ได้ให้ แต่ตอนนั้นก็ได้มี concept จริยธรรม แต่เป็น concept ของสามี่ญาติมากกว่า เราไม่ควร จะเปิดเผยเรื่องนี้ให้เขาทราบ เขาก็บอกว่าไม่มีอะไร ก็บอกตรงๆ กับเพื่อนคนนั้นว่า ให้ไม่ได้ เป็นจริยธรรมของนักวิจัย พอกลับมาคิดว่าโชคดีมากเลย ที่ไม่ได้ให้ตอนนั้น ไม่อย่างนั้นก็จะ เป็นความรู้สึกผิดไปตลอดชีวิตของการเป็นนักวิจัยเหมือนกัน อีกประเด็นของการวิจัยทางด้าน สังคมคือ เรื่องของ consent หลักการก็คือ ต้องการให้ผู้ร่วมวิจัยเข้าร่วมวิจัยโดยสมัครใจ คือ voluntary participation ถ้าเรามองง่ายๆ ว่าถ้าเขายอมคุยกับเรา ให้ข้อมูลเรา ก็แสดงว่าเขา consent แล้ว มันใช้อย่างนั้นจริงหรือเปล่า ในความหมายของ consent ก็คือ ต้องไม่ถูกบังคับ ด้วยวิธีการอะไรก็ตาม ในการเข้าร่วมวิจัย ไม่ว่าจะเป็นซีเรียส หรือว่าเล็กน้อยๆ เช่น เราบอก

เขาว่า คุณมีสิทธิที่จะเข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วมก็ได้ นักวิจัยก็มี methodology ที่เราอยากได้ sample size เท่านั้น เเท่านี้ อยากได้กลุ่มคนเท่านั้น เเท่านี้ พอเราไม่ได้ตามเป้าก็จะพยายามใช้วิธีการที่อาจจะดูธรรมดา เช่น เราอาจจะไปคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ให้ช่วยไปคุยกับเขา อสม.ไปคุยให้ บางทีถ้าเขาเข้าร่วม ตอนแรกไม่ให้สัมภาษณ์ แต่ตอนหลังมาให้สัมภาษณ์ เนื่องจากเกรงใจผู้ใหญบ้าน เกรงใจ อสม. เป็น consent ใหม่ ก็เป็นคำถามที่ถามตัวเองเหมือนกัน เชื่อว่าหลายคน หรือว่าหลายงานวิจัยก็ทำกัน ก็ไม่เชิงไปบังคับ แต่เป็นการขอความร่วมมือให้ช่วยตอบคำถามงานวิจัยของอาจารย์ อย่างนี้เป็นการกดดันหรือเปล่า ถ้าว่าจริงๆ แล้วเขาอาจจะไม่อยากจะเข้าร่วม ไม่อยากจะเสียเวลา อาจจะไม่ใช่ consent ของเขา มีในเรื่องของประเด็น consent บังเอิญงานที่ตัวเองทำ อาจจะไม่ใช่กลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่มของผู้ต้องขัง ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ตัวเองมองไปจริงๆ คนเข้าร่วมวิจัย เขา consent จริงไหม voluntary จริงหรือเปล่า และเต็มใจเป็นผู้ร่วมวิจัยจริงหรือเปล่า ถ้าหากว่าเขาไม่ร่วม จะถูกตีตราจากสังคมที่เขาอยู่ในขณะนั้นว่า โอเคคนนี้มีปัญหาไม่ให้ความร่วมมือ ไม่แน่ใจว่าในที่นี้มีการทำงานกับโครงการผู้ต้องขังหรือเปล่า อาจจะช่วยแบ่งปันประสบการณ์ได้บ้าง มีประเด็นที่จะเกี่ยวกับ consent ก็คือ การให้ของขวัญผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นแรงจูงใจ หรือว่าเป็นการขอบคุณ โดยปกติแล้วโครงการที่ตัวเองทำ ก็จะมีของขวัญให้เป็นการตอบแทนคือ คิดในฐานะที่ว่าเป็นค่าขอบคุณที่เขายอมเสียเวลา ยอมให้สัมภาษณ์กับเรา เพราะว่าบางโครงการเป็นชั่วโมงนานเหมือนกันในการสัมภาษณ์ ครึ่งชั่วโมงหรือว่า 20 นาทีไม่เสร็จ ต้องต่อเป็นชั่วโมง หรือว่าชั่วโมงครึ่ง เราก็ต้องขอบคุณเขามากๆ ที่ยอมสละเวลามาให้สัมภาษณ์ เราก็ได้ให้ของขวัญเล็กน้อยเป็นการขอบคุณ มีบางมุมก็คือว่ากลับเป็นแรงจูงใจที่ตอนแรกเขาอาจจะไม่อยากจะให้สัมภาษณ์ เพราะว่าเห็นต้องตอบนาน แต่พอมีของขวัญ หรือว่าค่าตอบแทน โดยเฉพาะถ้าเป็นเงิน ก็ให้สัมภาษณ์ เป็นประเด็นจริยธรรมหรือเปล่า ว่าเป็นของที่ล่อใจก็ได้ แต่เป็นแรงจูงใจโดยที่ให้เราเข้ามา โดยที่ว่าจริงๆ แล้วอาจจะไม่อยากจะเข้ามา เช่น โครงการบุหรี่ปริศนาที่เราเคยทำ ให้ค่าตอบแทน 300 บาทต่อคนในการตอบคำถาม ผู้ตอบคำถามเราก็คือ ผู้ที่สูบบุหรี่ถึงจะเข้าช่วยในการให้สัมภาษณ์ก็คือ บอกกับพนักงานสัมภาษณ์ว่า ให้ค่าตอบแทนหลังจากที่เราสัมภาษณ์เสร็จ ไม่ใช่ไปบอกเขาก่อนว่า โอเคถ้าหากว่าคุณเข้าร่วมการวิจัยกับเรา คุณจะได้ 300 บาท แต่ว่าให้หลังจากที่เราได้ตอบคำถามเราเสร็จ ก็เป็นการขอบคุณ เราก็คิดว่าไม่น่าจะผิดจริยธรรมอะไร แต่ในทางปฏิบัติโครงการนี้เป็นโครงการระยะยาว เพราะฉะนั้นผู้ตอบแบบสอบถาม เขาก็ต้องรู้ถ้าหากว่าเขาตอบรอบหน้ามาอีก เขาก็จะได้อีก ก็มีกรณีอย่างนี้เกิดขึ้นจริงๆ เป็นโครงการระยะยาวก็จริง แต่ภาพที่ไปเก็บแต่ละรอบไม่ใช่คนเดิม ก็มีคนใหม่เข้ามาทุกปี เขาก็จำคนที่ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ ก็จะมีคนที่เราสัมภาษณ์ โดยที่เราตามคนเดิม คนที่สูบบุหรี่คนเดิมอาจจะไม่อยู่บ้านในขณะนั้น หรือว่าอาจจะย้ายไปแล้ว คนในบ้านสวมรอยว่าเป็นคนสูบบุหรี่คนนั้น แล้วก็ให้สัมภาษณ์ไป เพื่อต้องการค่าตอบแทน 300 บาท ก็มีกรณีนี้เกิดขึ้น และเขาก็เป็นประเด็นที่คุยกันอยู่ว่า มันใช่หรือไม่ใช่ที่จะได้ตอบแทนแบบนี้ เคยมี

นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย Deakin ออสเตรเลีย มาเก็บข้อมูลประเทศไทย ตัวเองก็เป็น external committee คนหนึ่ง เขาได้ทุนจากมหาวิทยาลัยมาเก็บข้อมูลแรงงานย้ายถิ่นในกรุงเทพฯ คือ มาจากประเทศพม่า ประเทศเขมร แล้วก็ประเทศลาว และบอกว่าทุนของเขา มหาวิทยาลัยไม่ยอมให้ budget สำหรับเป็นของขวัญสำหรับผู้ให้ข้อมูล เขาบอกว่าผิดจริยธรรม เราก็ฟังแต่ก็ไม่ได้คุยกับอาจารย์ของเขาโดยตรงว่ามีเหตุผลอะไร ถึงได้อธิบายอย่างนี้ แต่ว่านักศึกษากับเราได้คุยกัน มันผิดจริยธรรมหรือที่เราไปขอข้อมูลเขา ไปรบกวนเขา และให้เราให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยที่เราไม่ได้ให้ของขวัญอะไรเขาเลย อันนั้นผิดจรรยาบรรณหรือเปล่า เพราะว่าที่คุยกันอยู่ อยากฟังความคิดเห็นจากคนอื่น ๆ ด้วยว่ามีประสบการณ์ตรงน้อยอย่างไร และมีประเด็นว่าให้เป็นเงินดีไหม หรือว่าจะให้เป็นของดีกว่า เป็นของขวัญเล็กน้อยๆ ดีกว่า แต่ขณะเดียวกันบางคนก็มองว่า จริงๆ แล้วชาวบ้านเขาต้องการเงินมากกว่า และเราจะไปรู้อย่างไรว่า สิ่งที่เราให้เป็นข่าวสารหนึ่งถูก เป็นกระเป๋าสตางค์ ส่วนมากจะให้ เป็นกระเป๋าสตางค์ทุกปี โครงการกาญจนาภิเษกชาวบ้านอยากได้หรือเปล่านั้นไม่รู้ สู้ให้เป็นเงิน 100 บาท หรือ 150 บาท ยังมีประโยชน์กับเขาเสียกว่า ก็เป็นเรื่องที่คุยกัน แล้วก็มีการโครงการมุสลิมที่ตัวเองไปทำที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ถ้าจะคิดให้ละเอียดรอบคอบ ก็มีเรื่องความสมัครใจในขณะสัมภาษณ์เหมือนกัน เนื่องจากว่าเป็นพื้นที่อ่อนไหว และเป็นพื้นที่ในการไม่สงบให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลก็ยากอยู่แล้ว สิ่งที่เรา approach ที่เราก็คือ เราติดต่อกับผู้นำชุมชนโดยธรรมชาติ อาจจะไม่ใช่ผู้นำที่ไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้าน หรือว่าผู้นำที่รู้โดยช่องทางข้อมูล อีกระดับหนึ่งว่า ที่จะเป็นผู้นำทางความคิดของชุมชนนี้ ถ้าผู้นำทางความคิดของชุมชนนี้ โอเค ถ้าหมู่บ้านนี้เข้าสัมภาษณ์ได้ เราถึงเข้าสัมภาษณ์ และได้รับความร่วมมือก็คือ ประสบความสำเร็จในการเก็บข้อมูล แต่ถามว่าชาวบ้านที่เขาให้ความร่วมมือกัน consent จริงไหม เขาอาจจะให้ความร่วมมือเนื่องจากว่า ผู้นำทางความคิดที่เข้าไปหาเขา บอกว่าอันนี้ต้องให้ความร่วมมือ เขาถึงยอมตอบ ไม่อย่างนั้นเขาอาจจะไม่ยอมตอบก็ได้ ถ้าหากว่าเราคิดให้ละเอียด ก็ไม่รู้เหมือนกันว่า อาจารย์คิดอย่างไร แต่ว่าพอมองกลับไปใช้ consent จริงหรือเปล่า แต่สิ่งที่เราพยายามจะทำ ก็คือ พยายามจะบอกผู้นำทางความคิดให้เราเข้าไปหาว่า ให้มันเป็นเรื่องที่เขาตัดสินใจของเขาเองว่า เขาจะเข้าร่วม หรือว่าไม่ร่วมก็อย่าไปบังคับเขา หรือว่าถ้าเขาไม่เข้าร่วมก็ไม่ต้องเกิดผลกระทบในทางที่ไม่ดีก็คือ ทางลบทั้งหลายก็ไม่ต้องเกิดผลกระทบ หรือว่าถ้าเข้าร่วมแล้ว เขาจะเหมือนว่าตอบคำถามไปสักหน่อย แล้วก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่อยากตอบ อยากให้เขามีความมั่นใจว่า เขาสามารถถอนตัวจากการตอบคำถามเข้าร่วมเป็นผู้วิจัยได้ทันที โดยที่แม้ว่าจะได้ของขวัญไปแล้ว หรือว่าได้ค่าสัมภาษณ์ไปแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคืน พยายามที่จะย้ำตรงนั้น ก็เป็นประเด็นที่เวลาอบรมพนักงานสัมภาษณ์ ก็พยายามย้ำตรงนี้ด้วย มีอีกประเด็นหนึ่งก็คือ Right to service ก็อาจจะไม่ค่อยคุ้น เวลาที่มีงานวิจัยของตัวเองก็มีการ intervention group มีการ control group ก็คือ เหมือนกับว่ามีกิจกรรมสำหรับบางกลุ่ม แล้วสำหรับบางกลุ่ม เราก็ไม่มีกิจกรรมให้ และเพื่อเปรียบเทียบกันว่า กิจกรรมที่เราให้ treatment กับกลุ่มที่เป็น

intervention group มีผลหรือไม่กับตัวแปรตาม outcome ที่เราสนใจ ยกตัวอย่างประเด็นคือว่า กลุ่ม control group ถ้าหากว่าเป็นกิจกรรมที่ดี ที่เขาควรจะได้ แต่ control group ไม่ได้ผิดจริยธรรมหรือเปล่า ที่เราไม่给他 เมื่อวานไปสอบนักศึกษา Ph.D. ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเขาทำคล้ายๆ แบบนี้คือมี control group แล้วก็ intervention group และ education คือ sex education สำหรับนักศึกษาที่ 3 จังหวัด ของจังหวัดยะลา และต้องการวัด education apply โดยใช้อิสลาม base sex education จะได้ผลมากกว่า sex education ตามปกติหรือเปล่า ก็จะมี control group แล้วก็ intervention group เขาก็มีการวัดไป เพื่อที่จะไม่ให้มีปัญหาทางจริยธรรมก็คือว่า พอเขาวัดเสร็จแล้ว กลุ่ม control ตอนแรกไม่ได้ set education program ให้เขากงานอบรมให้ทีหลัง ก็คือหลังมีการวัดเรียบร้อยแล้ว ก็มี control group ไปอบรมให้ทีหลัง ก็ถือว่าโอเคเป็นการช่วยในเรื่องประเด็นด้านจริยธรรม ฟังดูก็ใช่ และเขาก็คิดได้ละเอียดรอบคอบด้วย ส่วนงานของตัวเอง งานของ CLAIM 2 ที่ผ่านมา เรามีการวัดพัฒนาการเด็กคือ เด็กทุกคนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยก็จะมีการวัดพัฒนาการว่า พัฒนาการช้าหรือว่าปกติ ประเด็นคือว่าบางหมู่บ้านที่เราไม่ได้เก็บข้อมูล แต่ก็ไม่ได้ตกอยู่ในกลุ่มตัวอย่างของเรา แต่ว่าอยู่บ้านใกล้ๆ กัน เขารู้ว่าจะมีนักวิจัยมาจากมหาวิทยาลัย มาวัดพัฒนาการ และอุตุส่าห์พาลูก พาหลานของเขา มาเพื่อที่จะให้มีการวัด พัฒนาการลูกหลานเขาด้วย แต่ด้วยงบประมาณที่จำกัด และอะไรหลายๆ อย่าง เราก็ไม่สามารถบริการตรงนั้นให้เขาได้ และเป็นคำถามว่าตรงนี้ถูกทาง ถูกต้องตามจริยธรรมไหม และมีประเด็นเรื่องต่อเนื่อง การวัดพัฒนาการ พอเราวัดพัฒนาการเด็กผลก็จะออกมาว่า คนนี้ปกติ เด็กคนนี้ช้า แต่ว่าส่วนใหญ่เด็กจะปกติ คือประมาณ 70% กว่าก็ปกติ และมีส่วนหนึ่ง ประมาณ 25% ที่มีพัฒนาการช้า ประเด็นทางจริยธรรมคือว่า เจออย่างนี้แล้ว ในฐานะนักวิจัย คุณจะอยู่เฉยๆ หรือว่าคุณจะทำอย่างไรต่อกับเคสที่มีภาวะพัฒนาการช้า ที่ปรึกษาของโครงการนี้ ก็แนะนำว่าเราต้องส่งต่อเคส ที่มีบอกว่ามีพัฒนาการช้าให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อ เพื่อเขาจะได้ไปรักษาดูแลเยียวยาเคสเหล่านี้ต่อ ถ้าคุณอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไรเลย ก็ถือว่าผิดจริยธรรมการวิจัย ของตัวเอง ขอหยุดตรงนี้ก่อน ถ้าหากว่ามีอะไรเกี่ยวข้องค่อยว่ากันต่อ

ว่าที่ รต.นิพนธ์ ได้ฟังอาจารย์ชายและอาจารย์อารีก็ได้พูดกันไปเยอะพอสมควรแล้ว ก่อนอื่นต้องขอบคุณท่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคมที่ได้ให้โอกาสมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในประเด็นจริยธรรมการวิจัยในคน ผมได้มีโอกาสมาทำงานที่นี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 ในฐานะที่เป็น field supervisor เก็บข้อมูลของโครงการกาญจนบุรี ก็ถือว่าทำงานที่นี้มานานพอสมควรและมีความสุขมากตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ที่นี่ ตอนที่ได้มีโอกาสเข้ามาทำงานใหม่ๆ ตนเองรู้สึกว่ามันสนุก ตื่นเต้น เพราะว่าได้มีโอกาสรู้เรื่องราวต่างๆ จากชาวบ้าน และเรียนรู้เรื่องราวจากการที่น้องๆ ลงไปสัมภาษณ์ชาวบ้าน แล้วเราเป็น supervisor ก็ได้ตรวจ questionnaire ทำให้เราได้เรียนรู้ชีวิตของคนผ่านแบบสอบถาม แต่ว่าในบางครั้งก็ลงได้ไปสัมภาษณ์เองบ้าง ทำให้ตนได้รับรู้และได้นำประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่ให้ข้อมูลวิจัยมาปรับใช้

กับชีวิตประจำวันของตัวเองได้เหมือนกัน ขอพูดในประเด็นที่อาจารย์ชายถามว่ามีโครงการวิจัยไหนบ้างที่เก็บข้อมูลเรื่อง sex ผ่านแบบสอบถามที่พับใส่ซอง ขอตอบว่ามีโครงการวิจัยเรื่อง migration and health ที่ทำในจังหวัดกาญจนบุรีก็ทำเหมือนกัน ผมขอให้ข้อมูล back ground ของโครงการกาญจนบุรีสักนิดก่อน โครงการกาญจนบุรีเป็นโครงการที่เก็บข้อมูลคนทุกคนที่อยู่ใน 100 หมู่บ้านในจังหวัดกาญจนบุรี เราจะทำการสัมภาษณ์ทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป แต่สำหรับโครงการวิจัย migration and health เราจะสัมภาษณ์เฉพาะวัยรุ่นที่มีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 29 ปีเท่านั้น จะมีแบบสอบถามส่วนหนึ่งที่ถามเกี่ยวกับเรื่อง sexuality เราใช้วิธีการพับแบบสอบถามแล้วใส่ซองให้ผู้ตอบแบบสอบถามกรอกข้อมูลเองเป็นการส่วนตัว แต่ขณะที่เราไปเก็บข้อมูลนั้นก็ไปอยู่ที่บ้านของชาวบ้านบางครั้งจะมีพ่อแม่อยู่ด้วย และแน่นอนถ้า interviewer เป็นผู้ชายล้านเปอร์เซ็นต์พ่อแม่จะไม่ยอมไปไหน จะต้องนั่งอยู่กับลูกแถวนั้น ช่วงที่สัมภาษณ์หากไม่เกี่ยวกับ sexuality ก็อาจจะให้พ่อแม่นั่งฟังหรือว่าอาจจะให้ร่วมพูดคุยด้วยได้บ้าง แต่พ่อแม่เป็นส่วนที่เป็น sexuality ที่น้อยๆ ต้องกรอกข้อมูลเอง แล้วใส่ซองให้น้องกรอกเป็นการส่วนตัว หากว่าพ่อแม่เดินเข้ามาดูข้อมูลของน้องที่กำลังกรอกข้อมูลอยู่นั้น เราในฐานะที่เป็น interviewer หรือว่าเป็น supervisor เราจะจัดการตรงนี้อย่างไรให้น้องมีความเป็นส่วนตัวในการกรอกข้อมูล รู้สึกว่าบางครั้งหากมีพ่อแม่อยู่ด้วย ล้านเปอร์เซ็นต์ที่น้องๆ จะตอบว่าไม่มีประสบการณ์ในการมีเพศสัมพันธ์ เพราะฉะนั้นข้อมูลที่เรารู้ได้ก็ไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือกรณีที่ไม่ใช่พ่อแม่กับลูก แต่อาจจะเป็นคู่สามีภรรยาที่เป็นวัยรุ่น เพราะว่าแบบสอบถามในส่วน of sexuality จะถามถึงประสบการณ์ในการมีเพศสัมพันธ์ เช่น คุณเคยมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรสไหม หากว่าคู่สมรสเขามาเห็น ซึ่งเป็นประเด็นที่ sensitive มาก คือ แค่อายากจะสะท้อนในมุมมองของภาคสนามว่า เราในฐานะคนเก็บข้อมูลที่อยู่ในสถานการณ์ตรงนั้น เราก็ต้องพยายามปกป้องสิทธิและดูแลผู้ให้ข้อมูลให้มีผลกระทบหลังจากที่ให้ข้อมูลกับเรา เช่น จัดพื้นที่ให้มีความเป็นส่วนตัวในการตอบแบบสอบถาม ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย นึกย้อนกลับไปตอนที่สมัยเข้ามาทำงานที่นี่ครั้งแรก ความรู้สึกตอนนั้นจะใช้คำว่าประทับใจ หรือว่ารู้สึกทึ่งกับสถาบันฯ นี่มากในเรื่องของการ train interviewer ของโครงการกาญจนบุรี ซึ่งใช้ระยะเวลาในการอบรมพนักงานสัมภาษณ์ถึงสองสัปดาห์ อบรมนานไปไหม อบรมเกี่ยวกับแบบสอบถาม อบรมวิธีการเก็บข้อมูล แต่ทุกสิ่งอย่างที่ได้อบรมจากการอบรมในวันนั้นได้สอนและทำให้เรานำมาใช้เป็นแบบอย่างในการทำงานจนถึงวันนี้ ก็คือ การใส่ใจในเรื่องคุณภาพของการอบรมพนักงานสัมภาษณ์ ก็มีผลทำให้รู้ว่าการทำงานวิจัยมีความสำคัญมากและอยากให้สถาบันฯ ของเรายังคงเน้นย้ำจุดแข็งในเรื่องตรงนี้ไว้ หลายโครงการในปัจจุบันเวลาที่เราจะเก็บข้อมูลนั้น อันนี้เป็นความรู้สึกของตัวเอง ซึ่งก็ไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมอบรมพนักงานสัมภาษณ์กับทุกโครงการ รู้สึกว่าสถาบันฯ ของเรากำลังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้น้อยลงไปหรือเปล่า แต่ก็อาจจะด้วยข้อจำกัดบางประการ เช่น งบประมาณที่จำกัด ระยะเวลาของโครงการที่ลดลง อีกหนึ่งส่วนที่มีความสำคัญคือ เรื่องของการรับสมัคร

พนักงานสัมภาษณ์ที่จะมาทำงานให้เราตอนนี้ก็ค่อนข้างหายาก ในยุคปัจจุบันการที่จะลงมาทำงานวิจัยแล้วได้ค่าตอบแทนเพียงเท่านี้ ค่าตอบแทนที่เราให้น้องๆ อาจจะยังไม่เป็นแรงจูงใจมากพอที่จะคัดเลือกคนที่ความตั้งใจเข้ามาทำงาน และการทำงานเก็บข้อมูลหรือการขอความร่วมมือกับชาวบ้านในปัจจุบันนี้ก็ไม่ง่ายเหมือนเมื่อก่อน ยิ่งถ้าเป็นชีวิตหรือสังคมในเมืองเวลาทุกนาทีมีค่ามากสำหรับเขา การที่จะขอพูดคุย 30 นาที หรือว่าชั่วโมงหนึ่ง อาจจะได้รับความร่วมมือน้อยลง เพราะชาวบ้านเอาเวลาตรงนี้ไปทำประโยชน์อื่นๆ ได้อีกมากมาย อยากให้เราคิดว่าถ้าจะทำโครงการวิจัยต้องคิดให้ครอบคลุมไปจนถึงคนที่ลงไปเก็บข้อมูล ถ้าเราไม่สามารถ train interviewer ให้ได้ดีและมีคุณภาพ ก็จะต้องย้อนถึงข้อมูลที่ออกมาด้วย เพราะถ้า interviewer ไม่สามารถอธิบายถึงหลักการเหตุผลหรือความสำคัญของโครงการได้ คนที่ให้ข้อมูลก็อาจจะไม่เชื่อใจหรือไม่เต็มใจที่จะให้ข้อมูลได้ เพราะฉะนั้นข้อมูลที่ได้นั้นเป็นสิ่งสำคัญ เราเป็นสถาบันวิจัยเราจำเป็นต้องเน้นคุณภาพเรื่องพวกนี้เอาไว้ และขอพูดต่ออาจารย์ อาริอีกเรื่องหนึ่ง คือ ตัวเองได้มีโอกาสไปเก็บข้อมูลในกลุ่มผู้ต้องขัง อย่างที่อาจารย์บอกว่าไม่ใช่เรื่องง่ายในการทำงานกับกลุ่มประชากรกลุ่มนี้ เพราะว่าการเข้าถึงกลุ่มประชากรกลุ่มนี้ยากมาก เช่น ต้องมีการขอไปถึงกรมราชทัณฑ์ ต้องมีการส่งรายชื่อ interviewer เข้าไปทั้งหมด และเมื่อเราได้ list รายชื่อของผู้ต้องขังมาทั้งหมด มาทำการสุ่มตัวอย่าง เมื่อเราสุ่มได้กลุ่มตัวอย่างมาแล้ว สมมติว่าเรือนจำนี้เราต้องเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 50 คน เรามี list รายชื่อจากการ random ครั้งที่ 1 ได้ 50 คน เราส่งชื่อเข้าไปให้ผู้คุมในแดนต่างๆ แต่สรุปว่าผู้ต้องขังที่จะตอบแบบสอบถามจริงๆ ตาม list รายชื่อแค่ประมาณ 20 คนเท่านั้น เพราะใน 20 คนที่ได้ออกมานั้น ผู้คุมจะอนุญาตให้เฉพาะนักโทษที่อยู่ในเกณฑ์ดีเท่านั้นถึงจะอนุญาตให้ออกมาสัมภาษณ์ได้ แต่สำหรับนักโทษที่มีคดีอุกฉกรรจ์ก็จะไม่อนุญาตให้ออกมาสัมภาษณ์ เพราะฉะนั้นต้องใช้วิธีการสุ่มเตรียมสำรองไว้อีกประมาณ 4-5 รอบ กว่าที่จะเก็บได้ครบ 50 คน และตอนที่ผู้ต้องขังออกมาให้ข้อมูลนั้น โครงการก็จะต้องขอความยินยอมจากเขาคิดครั้งว่าสมัครใจที่จะตอบแบบสอบถามหรือไม่ เราต้องมีการแยกส่วนจากผู้ต้องขังออกมาจากผู้คุมในเรือนจำ โดยจะมีสถานที่ส่วนกลางที่ผู้ต้องขังออกมาเจอเราได้ แต่ยังคงมีผู้คุมคอยดูห่างๆ อยู่ด้วยในละแวกนั้น แต่เราก็จะมีพื้นที่สำหรับการทำ inform consent เราก็จะบอกว่าตอนนี้คุณออกมาเพื่อให้ข้อมูลแต่คุณก็ยังมียกขัตติที่จะให้หรือไม่ให้ข้อมูลก็ได้ เราจะไม่มีการบอกผู้คุมว่าคุณยินดีหรือไม่ยินดีในการตอบแบบสอบถาม ตอนที่เราจะให้ตอบแบบสอบถามก็จะมีการจัดโต๊ะให้เขานั่งสำหรับกรอกแบบสอบถามไว้ 40 ตัว เขาก็จะมีการหมุนเปลี่ยนเวียนกันมาตอบแบบสอบถาม แต่เราก็จะบอกเขาว่า ถ้าหากว่าคุณไม่ยินดีที่จะให้ข้อมูล ก็ให้คุณก็ไปนั่งโต๊ะเหมือนเดิม คุณก็ทำทำอ่านเอกสารไป และไม่ต้องกรอกข้อมูล ไม่ต้องกรอกอะไรทั้งนั้น ถึงเวลากลับคุณก็กลับเข้าไปที่แดนตามปกติ เพราะฉะนั้นผู้คุมก็จะไม่รู้ว่า คุณให้หรือไม่ให้ข้อมูลกับเรา คุณก็จะไม่มีผลกระทบ เพราะบางครั้งผู้ต้องขังที่ถูกคัดเลือกให้ออกมาตอบแบบสอบถามแล้วก็คิดว่าจะถูกบังคับให้ตอบทั้งหมด เราก็ต้องมีวิธีที่ทำให้เขาสบายใจ เข้าใจ

และเต็มใจที่จะให้ข้อมูลโดยไม่มีการบังคับเกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังได้มีโอกาสไปทำงานในกลุ่มประชากรที่เรียกว่ากลุ่มเปราะบาง หรือกลุ่มที่เข้าถึงยาก เช่น กลุ่มชายรักร่วม เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เปิดเผยตัวตนต่อสังคม กลุ่มพนักงานบริการหญิง ภาษาชาวบ้านจะเรียกว่าผู้หญิงขายบริการ แต่ว่าในฐานะที่เรามีประสบการณ์ทำงานกับเขาก็จะรู้ว่าคำเรียกพวกนี้ มีความ sensitive มากที่จะเรียกเขา เพราะฉะนั้นเราจะเรียกแทนน้องกลุ่มนี้ว่ากลุ่มพนักงานบริการ หรือกลุ่มผู้ใช้ยาด้วยวิธีฉีด หรือว่ากลุ่มผู้ติดเชื้อ เห็นไหมว่ากลุ่มที่เราได้มีโอกาสลงไปทำงาน แต่ละกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางและมีความ sensitive สูงมาก ครั้งหนึ่งได้มีโอกาสลงไปคุยกับองค์กรที่ผู้ใช้ยาด้วยวิธีฉีด เราเข้าไปออฟฟิศของเขาและไปนั่งคุยกับผู้จัดการ คุยถึงข้อมูลของการมารับบริการ เรื่องข้อมูลทั่วไปขององค์กรนี้ และสักพักหนึ่งมีสมาชิกผู้ใช้ยาท่านหนึ่งเดินเข้ามา แล้วเข้ามาหาผู้จัดการเขาที่นั่งอยู่ข้างๆ เราในขณะที่เรากำลังคุยกันอยู่ แต่ด้วยความที่เรามีเจตนาดี เราไม่ได้คิดอะไร คือเข้ามาแล้วก็คุกเข่านั่งคุยข้างๆ กับผู้จัดการของเขา แล้วเฝ้าข้างๆ มีเก้าอี้วางอยู่ตัวหนึ่ง แต่เราเอากะเป๋ของเราไปวางไว้ ด้วยความที่คุยไปแล้วเราก็นั่งมือไปหยิบกระเป๋าทิ้งออกมา ตอนนั้นใจก็คิดว่าอยากให้เขาได้นั่งเก้าอี้และคุยกับผู้จัดการของเขา พอเราหยิบกระเป๋ามาวางอีกด้าน เขาก็หันมาถามว่า ทำไม!! กลัวจะขโมยของเหรอ เราก็บอกว่าผมขอโทษ ผมไม่ได้มีเจตนาอันนั้นเลย ผมแค่อยากให้พี่ได้นั่งตรงนี้ ไม่ได้มีเจตนาที่กลัวว่าพี่จะมาขโมยของผม ซึ่งก็เข้าใจได้ว่าคนกลุ่มนี้เขาก็จะมีบางสิ่งบางอย่างที่อยู่ในใจอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการทำอะไรก็แล้วแต่ ต้องมีการระมัดระวังเป็นพิเศษ อย่างที่บอกว่าระมัดระวังเป็นพิเศษ แต่ไม่จำเป็นต้องแสดงออกเป็นพิเศษ แสดงออกเป็นพิเศษหมายถึงว่า ไม่ต้องไป treat เขามาก ต้องพินอบพิเทา ทำให้เขารู้สึกว่าเป็นการแสดง over มากกว่าคนปกติ คุยกับเขาเหมือนปกติ ทำทุกสิ่งอย่างเหมือนคนปกติ ให้เขารู้สึกว่าคุยกับเรา ก็เหมือนเป็นเพื่อนกัน มีทัศนคติที่ดีต่อเขา ทั้งกริยาท่าทาง ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะรู้สึกตึงตัง หรือว่าหวาดระแวงสำหรับบางคน สำหรับคนที่ยังไม่มีโอกาสไปทำงานกับพวกเขา ก็จะมีหวาดระแวง ถ้าหากว่าฉันต้องไปสัมภาษณ์ผู้ใช้ยา ถ้าฉันต้องไปสัมภาษณ์ sex worker ฉันจะวางตัวยังไง ฉันจะทำตัวยังไง ตอนอยู่ในบาร์ หรืออยู่ในช่อง ล่าสุดก็เพิ่งได้ไปเก็บในบาร์มาบริบทในนั้นเราเป็นนักวิจัยก็ต้องวางตัวให้เหมาะสมเหมือนกัน นอกจากเรื่องคำพูด คำจา การแสดงกริยา และท่าทาง การแต่งตัวก็มีความสำคัญ เวลาที่ลงไปเก็บข้อมูลในบาร์ หรือว่าในสถานบริการแบบนี้ อาจจะต้องพยายามแต่งตัวให้รู้สึกว่า เราก็เหมือนคนปกติทั่วไปที่เขาแต่งกัน ไม่จำเป็นต้องไปแต่งสวยเดียว เหมือนน้องๆ ในบาร์ อาจจะแค่แต่งตัวเหมือนกับคนเที่ยว ไม่จำเป็นต้องมาใส่เสื้อแบบที่เป็นทางการมากนัก บางครั้งเราคุยกับเพื่อนๆ ว่าวันนี้เราไปเก็บข้อมูลในบาร์ และหลายคนได้ยินก็จะรู้สึกว่ามันตึงตังจังเลย อยากจะไปสัมภาษณ์ด้วย แต่ในสถานการณ์จริงแล้วเราไม่สามารถแสดงกริยาอย่างนั้นได้ ขณะที่เรากำลังคุยกับน้อง เราก็ต้องเคารพเขาเหมือนกันในฐานะที่เขาเป็นคนๆ หนึ่ง และต้องขอบคุณน้องๆ มาก เพราะว่าคนที่ตัดสินใจจะมาคุย มาตอบคำถามกับเราแบบนี้ เขาต้องให้ใจเขาพอสมควร การที่ต้องมาคุยกับ

คนที่ไม่รู้จัก อยู่ดีก็จะมาเปิดเผยเรื่องราวชีวิตส่วนตัว เขาก็คงกลัวเหมือนกันว่าหลังจากที่ให้ข้อมูลเราไปแล้วจะมีผลกระทบอะไรหรือเปล่า ทุกสิ่งอย่างก็คงต้องค่อยพูด ค่อยคุยกัน ค่อยอธิบายกันไป แต่อย่างที่บอกว่า บางครั้งก็มีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น การสัมภาษณ์ในบาร์หนึ่ง น้องจะเริ่มทำงานประมาณหนึ่งทุ่มหรือว่าสองทุ่มบาร์เริ่มเปิด เริ่มขึ้นไปโชว์ เริ่มไปเต้นหรือว่าให้บริการลูกค้าแล้ว และเรามีเวลาเจอน้องแค่ประมาณครึ่งชั่วโมง โอกาสในเวลาครึ่งชั่วโมง ช่วงที่น้องแต่งหน้าและแต่งตัว ก่อนที่จะขึ้นฟอว์ น้องจะรีบมาจากบ้านเพื่อมาแต่งหน้า แต่งตัวที่ร้านประมาณครึ่งชั่วโมง เราต้องคิดว่าจะทำยังไงให้เก็บข้อมูลกับน้องให้ได้ บางครั้งแค่อธิบายขอความยินยอมก็หมดไป 15 นาทีแล้ว กว่าที่จะเก็บกว่าจะสัมภาษณ์ บางครั้งต้องขึ้นฟอว์น้องก็ต้องไปโชว์ก่อน เราก็ต้องนั่งรอเพื่อที่จะสัมภาษณ์หลังจากที่น้องโชว์เสร็จ อย่างที่บอกประชากรในแต่ละกลุ่มก็ต้องเข้าใจหลายอย่างด้วยเหมือนกัน บริบทเขาเป็นอย่างไร นอกจากนี้ก็เคยไปสัมภาษณ์เรื่อง sex ในเด็กวัยรุ่น เราใช้วิธีการให้เขาแนะนำเพื่อนให้ว่า กลุ่มเพื่อนที่มีประสบการณ์ในการมีเพศสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนของเขา ให้เขาแนะนำให้มาคุยกับเราหน่อยเพราะว่าเราไม่ใช่คนในพื้นที่ เขาก็จะมีการแนะนำกันมาคุย มีน้องคนหนึ่งอายุไม่ถึง 18 ปี แต่โดยจริยธรรมของเราคือ ถ้าหากว่าน้องอายุไม่ถึง 18 ปี เราต้องขออนุญาตผู้ปกครองด้วย น้องคนที่ให้ไปติดต่อก็ไปคุยกับเพื่อนมาเรียบร้อยแล้ว และเพื่อนก็ยินดีให้ข้อมูล แล้วก็บอกว่าผมยินดีที่จะคุย แต่ว่าพี่บอกพ่อแม่ผมไม่ได้เพราะว่าพ่อแม่ผมไม่รู้ เราจะทำยังไง ถ้าหากว่าเราสัมภาษณ์ก็เหมือนกับว่าเราผิดจริยธรรม เพราะว่าน้องอายุไม่ถึง 18 ปี และเรายังไม่ได้ขออนุญาตพ่อแม่ของเขา แต่ถ้าหากว่าเราบอกพ่อแม่เขา เราก็ผิดจริยธรรม เพราะว่าน้องบอกว่าพ่อแม่ไม่รู้ว่า เคยมี sex มาก่อน ซึ่งถ้าขออนุญาตพ่อแม่ของน้องก็อาจจะได้รับผลกระทบได้ สถานการณ์แบบนี้ก็เป็นเรื่องที่เราอาจจะต้องชั่งน้ำหนักเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับเจตนาของเราในการคุยกับเขา คือ ต้องไม่ทำให้เขามีผลกระทบจากการให้ข้อมูลกับเรา ตอนนั้นก็รู้สึกว่าน้องก็อายุ 17 ปี ก็ใกล้ 18 ปีแล้ว ก็น่าจะคุยได้ แต่ถ้าหากว่าขออนุญาตพ่อแม่โดนเน่ๆ ก็เลยตัดสินใจสัมภาษณ์ไปเคสหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นก็ไม่ได้มีเวลาในการเก็บข้อมูลมากนัก ยอมรับว่าในใจตอนนั้นเจตนาคือ เขาให้ข้อมูลเราแล้ว และเราต้องไม่ทำให้เขามีผลกระทบกับเขา คือ ถ้าหากว่าพ่อแม่เขารู้ เราโดนเน่ๆ ก็ต้องคุยไปอย่างทีบอก แต่ว่าเราไม่ได้ไปเจาะจงที่จะไปเก็บเขา แต่ด้วยวิธีการเทคนิคทำให้เราต้องคุยกับเขา อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มีโอกาสลงไปทำ และอย่างทีบอกว่า เรื่องจริยธรรมมีทุกขั้นตอน ทุก step ในการทำวิจัย เพราะฉะนั้นจะแบบว่าตรงนั้นสำคัญว่าตรงนี้ และตรงนี้ก็สำคัญว่าตรงนั้นก็คงไม่ใช่ ทุก step สำคัญหมด ในความรู้สึกของเรา เบื้องต้นของการคุยก็เท่านี้ก่อน ถ้าหากว่ามีคำถาม หรือมีประเด็นก็สามารถแลกเปลี่ยนกันได้อีกที

สมปรารถนา ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ชาย อาจารย์อารี และคุณนิพนธ์มากๆ ที่ได้กรุณาเล่า และแลกเปลี่ยน ลำดับต่อไปขอเชิญในการซักถามแลกเปลี่ยน

อ.ดุสิตา

ขอโทษทุกคนด้วย เนื่องจากไม่ได้เข้าฟังตั้งแต่ต้น มีภารกิจอื่นตอนเช้า คำถามรอมมาตั้งแต่เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว ต้องขอถามคณะกรรมการจริยธรรม คือ มีประเด็นว่ามีการวิจัยโครงการหนึ่งที่ทำเรื่องการสำรวจ ความรู้ความเข้าใจการใช้ยาต้านไวรัสเพื่อป้องกันการติดเชื้อ HIV ในกลุ่มพนักงานบริการ ใน proposal เราขออนุมัติเก็บข้อมูลเชิงปริมาณทั้งหมด 70 เคสในกรุงเทพฯ และ 70 เคสที่พัทยา และมีกระบวนการวิธีสุ่มตัวอย่างในการเลือกจากบาร์ สุ่มจากร้าน และเลือกจากรายชื่อร้านทั้งหมด และลงไปเก็บข้อมูล ปัญหาคือว่า การเก็บข้อมูลกับ sex worker มีความยากของระยะเวลาซึ่งจำกัด เรามีการแบ่งทีมกัน เพื่อที่จะกระจายไปให้ได้ครบ เรา sample แบบเฟื่อ เพราะว่ามีกรณีที่เราเริ่มคุยและเคสปฏิเสธ คุยต่อไม่ได้ หรือว่า inform consent แล้วไม่ผ่าน list ของร้านที่เราจะต้องลงสำรวจในแต่ละวัน มีการ sample ที่จะเฟื่อเอาไว้แล้วในแต่ละวัน ปรากฏว่าพอถึงวันสุดท้าย ชั่วโมงท้ายๆ ของการเก็บข้อมูล ทีมได้กระจายไปสองที่ คือ ตชบ.และพัฒน์พงศ์ และเนื่องจากเราต้องทำงานให้เร็ว มีเวลาจำกัด เรามีการเก็บข้อมูล เมื่อเราสื่อสารกันไม่ทัน คือใช้ line group เก็บเสร็จเคสหนึ่งก็จะส่งเข้ามาใน line ว่าอันนี้ได้เคสที่ร้านนี้แล้ว เพื่อเป็นการเช็คจำนวน ปรากฏว่ามีข้อจำกัดบางอย่างที่ทำให้เก็บเคสเกินมาทั้งหมด 4 เคส โดยประสบการณ์ของเราเอง ทำโครงการอื่นๆ เรื่องงานวิจัยในเชิงปริมาณ เราก็จะมีประสบการณ์เก็บเกิน เก็บไม่ครบบ้างอยู่แล้ว และส่วนตัว ไม่ได้รู้สึกว่ายี่สิบอะไร ปรากฏว่าประชุมกับอาจารย์ที่อยู่ในทีมนี้กับ Johns Hopkins University เขาบอกว่าถ้าอย่างนี้เป็นประเด็นใหญ่มากสำหรับเขา ถ้าเป็นของจอห์น ฮอปกินส์ จะไม่ยอมเลยที่เราจะมีการเก็บข้อมูลเกินเคสที่ขออนุมัติจริยธรรมเอาไว้ ขอปรึกษาอาจารย์ว่าในงานจริยธรรมในแง่ของการ report ของตัวผลการศึกษา จำเป็นจะต้อง fix เท่ากับจำนวนเคสที่เราขออนุมัติจริยธรรมเอาไว้หรือเปล่า ถ้าหากว่าต้องเป็นอย่างนั้น กรณีนี้ซึ่งเราเก็บเข้ามาเกินไปแล้ว โดยเราสามารถอธิบายได้ในวิธีการทำงานใน field เราควรจะต้องทำยังไง และโครงการจะต้องทำหนังสือขออะไรจากคณะกรรมการจริยธรรมด้วยหรือเปล่า ขอขอบคุณมากค่ะ

อ.ชาย

ผมขอตอบก่อน ต้องถามว่าเคสที่เกินมา เก็บเหมือนกับเคสที่ไม่เกินใช้ไหม ไม่ได้มีการละเมิดจริยธรรมอะไรใช้ไหม ถ้าถามผมคิดว่าโอเคไม่ผิด แต่จอห์น ฮอปกินส์ คิดว่าคุณบอกกับคณะกรรมการจริยธรรมแล้วคุณจะทำเท่านี้ แต่คุณเอาเกินคุณผิด วิธีแก้ตอนนี้ผมขอแนะนำว่าวันหนึ่งอาจจะถูกขอให้รายงาน report ว่าทำงานอย่างไร ให้ report ไปเลยว่าได้เก็บเกินมาแทนที่จะเอา 20 เป็น 23 หรือว่า 25 แต่ว่า 23 หรือว่า 25 ที่เกินมาก็ได้เก็บมาตรฐานเดียวกันกับ 20 ที่แล้วมา ผมว่าได้ในทางจริยธรรมไม่ได้ละเมิดใครเลยใน subject ไหนเลย แต่มันทำให้คณะกรรมการจริยธรรมบางคนจะรู้สึกหงุดหงิด ก็บอกว่าเอาแค่นี้ ทำไม่เอาเกิน ไม่ได้เกินมากมาย อาจจะมีความหมายมาก ถ้าหากว่าเกินมาหนึ่งเท่า ผมคิดอย่างนั้น

อ.อารี

ไม่ตอบคำถาม เพราะว่าไม่ทราบเหมือนกัน แต่ว่าตัวเองก็มีประสบการณ์โครงการ ที่ขออนุมัติเก็บ 1,100 เคส แล้วก็เก็บมาได้ 1,102 เคส ตัวเองก็คิดคล้ายอาจารย์ตา คือไม่น่าจะซีเรียส เราเก็บเกิน 10% 5% แต่ปรากฏว่าคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยก็ไม่ยอมเหมือนกัน

ก็บอกว่าสองเคสให้ตัดออก ทีนี้เราจะตัดเคสไหนอีก 2 เคสนี้ ก็คือตอนนี้อยู่ในช่วงที่ยังไม่ได้ทำอะไร เราวิเคราะห์ข้อมูลก็ใช้ทั้งหมดไป เขามีกฎเกณฑ์ให้ตัดออก แต่ก็ไม่ได้บอกวิธีการ เราก็ไม่รู้ว่าทำยังไง ก็อาจจะเจอประเด็นในเคสอื่นอาจจะเจอแบบนี้อีก อาจจะต้องคิดล่วงหน้าไว้เหมือนกัน

อ.ปราโมทย์ คำถามที่อ.ดุสิตาถาม ที่จริงแล้วเป็นคำถามที่ผมคิดว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีประเด็นอย่างนี้ ที่ผมพูดว่าใช้ protocol ของการวิจัยทาง bio medical research มาใช้กับการวิจัยที่มีความเสี่ยงต่ำ ในทางการวิจัยเชิงทดลอง Clinical research โดยใช้คนมาทดลอง จำนวนเคสสำคัญมาก เพราะว่าเขาต้องการจำนวนเคสที่น้อยที่สุด เพื่อที่จะให้ได้ผลดีที่สุด และเพื่อจะได้ความลดความเสี่ยงที่จะมีต่อคน ฉะนั้นเขาถึงบอกว่าใน methodology ถ้าบอกว่าเขาเอาเคสเท่าไรแล้ว จะไปทำเกินไม่ได้ เพราะว่าสำคัญ ถ้าหากว่าคุณเพิ่มคน เพิ่มอะไรไป ก็เท่ากับเพิ่มคนที่เข้ามาเสี่ยง ถ้าเราเก็บเคสในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หรือว่าไปสัมภาษณ์ก็เป็นเรื่องที่ต่างกับทางชีวการแพทย์ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ต้องการเคสมาก เพื่อที่จะให้ผลดี แต่ทางด้าน Bio medical science เขาต้องการเคสน้อยที่สุดเพื่อให้ได้ผลดีที่สุด มันผัดกันตรงนี้ ถ้าหากว่าคุณอย่างนี้ ผมสามารถ defend ว่าเราไม่ได้เสี่ยงอะไรเลย ผมคิดว่าเรายืนยันได้ ไม่ผิดและไม่ทำให้ใครเสียหายด้วย และอาจจะอ้างถึงความเสี่ยง หรือเราไม่ได้ทำให้ใครเพิ่มความเสี่ยงอะไรเลย อธิบายได้ แต่ถ้าอาจารย์ของ Johns Hopkins University ถามมา ก็อธิบายให้เขาฟัง ผมคิดว่าพูดตรงนี้ได้ เขาก็คงต้องฟัง

อ.ชาย ผมว่าอย่างนี้ดีไหม ถ้าหากว่าอาจารย์จะให้หลักฐาน ทำหนังสืออีกฉบับหนึ่ง ถึงคณะกรรมการบอกว่า การที่ได้แจ้งการเก็บข้อมูล research เท่านี้ และหลักฐานจะบอกตรงนี้ได้ ให้เขาสบายใจว่าทางนี้ก็ไม่มีปัญหา เพื่อให้ยืนยันว่า เราทำแน่นอนแล้ว ท่านอื่นมีอีกไหม

อ.จงจิตต์ ขออนุญาตแชร์ เป็นกระบวนการที่ตัวเองตัดสินใจไปแล้ว แต่ว่าไม่ได้ละเมิดสิทธิของใคร เพียงแต่ว่าอยากจะมาเล่าประสบการณ์ให้กันฟัง ตัวเองได้ทำงานวิจัยมีประสบการณ์ยังน้อย และไปเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ ในขั้นตอนของการทำวิจัย ก็ได้ขออนุญาตขอจริยธรรมจากทางคณะกรรมการชุดนี้ และได้รับการอนุญาตโดยที่ไม่มีปัญหาอะไร และขณะที่ไปเก็บข้อมูลก็ได้มีการแจ้งคนที่เรากำลังจะสัมภาษณ์ว่า ทำโครงการอะไร ครบขั้นตอนกระบวนการทุกอย่าง และได้มีการชี้แจงการที่ได้ข้อมูลนี้ไปแล้ว เราจะเอาไปนำเสนอเป็นในรูปแบบของภาพรวม แต่จะไม่นำไปใช้ในรูปแบบอื่นๆ พอทำวิจัยเสร็จ ก็มีสมาชิกในกลุ่มจะขออนุญาตเอาข้อมูลที่เป็นในเชิงคุณภาพไปใช้ เพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น การนำมาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งในเบื้องต้นก็ตอบไปว่า ไม่น่าจะเป็นอะไร ถ้าเราเอาชื่อ หรือว่าสถานที่ identify คนๆ นั้นได้ ก็เอาออกไป คิดว่าไม่น่าจะมีปัญหาอะไร ก็เลยตอบไปว่า น่าจะใช้ได้ แต่พอกลับไปบ้านมานึกได้ว่า การอบรมจริยธรรมเมื่อปีที่แล้ว ได้นึกถึงที่อาจารย์ได้อธิบายว่า ข้อมูลวิจัยในการเก็บข้อมูลของแพทย์ ที่เอากลุ่มตัวอย่างไปใช้กับวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่ได้ขออนุญาตกับทางเจ้าของข้อมูลไว้ ถือว่าเป็นการผิดจริยธรรมด้วย ตัวเองก็เลยตัดสินใจเปลี่ยน

ใจที่บอกว่า การนำข้อมูลไปใช้ในการเรียนการสอน เปลี่ยนเป็นไม่อนุญาตให้เอาไปใช้แล้ว ก็ถือโอกาสขอบคุณอาจารย์ด้วยที่ทำให้ได้เรียนรู้จากปีที่แล้ว และได้นำมาเรียนรู้ และอยากจะเรียนปรึกษาอาจารย์ว่า เป็นการตัดสินใจด้วยกระบวนการความคิดที่ถูกต้องหรือไม่

อ.อารี ถ้ามองตามหลักการ หลักจริยธรรมคือ เราได้ขออนุญาต เพื่อข้อมูลในการมีวัตถุประสงค์อย่างนี้ๆ ก็เอาไปใช้ตามนั้น ตัวเองมองว่าตัดสินใจถูกต้อง คือ ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง ถ้าหากว่าเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์คือ เก็บข้อมูลไปแล้ว ก็น่าจะเอาไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้นึกถึงว่าเวลาที่ทำข้อมูลเชิงปริมาณใหญ่ๆ สุดท้ายก็เป็น public use คือ นำไปใช้ในการข้อมูลโน่นนี่ ไม่ใช่เฉพาะนักวิจัยของโครงการนั้น กรณีของอาจารย์จงจิตต์ เป็นไปได้ไหมที่จะต้องไปขออนุญาตเจ้าของข้อมูลอีก ก็ไม่ทราบว่าจะเป็นไปได้ไหม ถ้าหากว่าเป็นกลุ่มเล็กๆ

----- ยาก

อ.อารี ยากใช้ไหม

อ.ปราโมทย์ เป็นเพราะว่าผมคิดง่ายเกินไปหรือเปล่าก็ไม่รู้นะ ผมว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรียส หลักการของเราก็คือว่า เราไม่ทำความเสียหายให้เขา ที่เราสอนหนังสือ ผมว่าทุกคนก็จะยกเคส คนนั้น คนนี้ รายหนึ่งที่เราไปพบมา แล้วก็เล่าให้ฟัง เราก็อ่ากันตลอดเวลา ข้อมูลของคนอื่นที่เป็นประสบการณ์ของเรา ที่ไปเจอรายโน้น รายนี้เป็นอย่างไร แต่เราก็ไม่ได้บอกว่า เป็นใคร ที่ไหน อะไร ยังไง เป็นข้อมูลที่เรารู้ได้ปกปิดเป็นความลับ และนำมาใช้ก็เหมือนกับว่า เล่าถึงประสบการณ์มีเคส อย่างนั้น อย่างนี้ ผมว่าไม่ต้องไปตามขออนุญาต ผมว่าเกินไป มากเกินไป หลักการของเราก็คือ ไม่ทำให้เขาเสียหาย หรือว่าทำให้เขาเสียชื่อก็แล้วกัน

อ.จงจิตต์ ขออนุญาตเพิ่มรายละเอียดอีกนิดคือ ข้อมูลที่สมาชิกขอ เป็นข้อมูลดิบที่เราได้ทำการถอดเทปออกมา ที่คิดก็คือว่าให้เขาซื้อออกไป ไม่ให้ระบุคนได้ก็น่าจะโอเค แต่พอนึกถึงจริยธรรมการวิจัย พุดถึงเรื่องการศึกษาทางด้านการแพทย์ การที่เราเอาข้อมูลดิบไปใช้ ไม่ได้สังเคราะห์ออกมาหยิบนำไปใช้ต่อ เพื่ออีกวัตถุประสงค์อื่น ที่เราไม่ได้แจ้งเขาในการขออนุญาตเก็บข้อมูล

อ.ปราโมทย์ ในทางการแพทย์ยุ่งยากมาก ที่พบกัน measurement หลายอย่างที่เขาเก็บ โดยที่ไม่มีชื่ออะไรเลย ไม่ได้เลย พุดจริงๆ คือ ตอนนี้อยู่ด น้ำลาย หรือว่าเซลล์ที่เอามาจากคนไข้แล้วเอามาใช้ เขาก็ยังห้าม แต่ทางด้านสังคมศาสตร์ข้อมูลแบบนี้ ถ้าจะเอาข้อมูลที่ถอดเทปแล้วไปให้เขา ผมคิดว่าอันนี้ไม่น่าจะสมควรแล้ว แต่ถ้าเอาประสบการณ์ว่ามีเคสอย่างนั้น เล่ากันฟัง เราก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร ผมว่าใช้ได้ แต่ถ้าจะเอาว่ามีการถอดเทป เอาซื้อออก หรือว่ามีการเปลี่ยนชื่อเอาไปใช้เลย อันนี้ก็ไม่น่าจะได้ แต่ถ้าเอาไปเล่ากัน เอาไปยกตัวอย่าง เคสนั้น เคสนี้ยังได้

อ.จงจิตต์ ขอบคุณอาจารย์มาก ถือว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องแล้ว ก็ต้องขอบคุณการอบรมจริยธรรมเมื่อครั้งที่แล้ว ทำให้การตัดสินใจในครั้งนี้เป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง ขอขอบคุณค่ะ

วิชาญ ขออนุญาตถามเพิ่มเติม ก่อนอื่นต้องขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านที่มาให้ความรู้จริยธรรมในการวิจัย ผมมีประเด็นว่า โครงการวิจัยส่วนใหญ่ที่ทางมหาวิทยาลัย หรือว่าอาจารย์ขออนุมัติจากจริยธรรมคือ จะเป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลเอง primary data อยากถามเกี่ยวกับ

ข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐที่เป็นหน่วยงานที่จะต้องเก็บข้อมูล เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติที่
ผมทำงานอยู่ว่า ประเด็นจริยธรรมการวิจัยจะถูกรวมไปในข้อมูลหน่วยงานที่จัดเก็บหรือเปล่า
หรือว่ามีเคสไหนที่หน่วยงานต่างประเทศที่เขาเก็บข้อมูลพวกนี้ และ concern ถึงจริยธรรมการ
วิจัยพวกนี้หรือเปล่าครับ ขอขอบคุณครับ

อ.ชาย ผมตอบจากความไม่รู้ก่อน คือเมื่อเร็วๆ นี้ ผมอ่านเจอในการขอ consent จะมีอยู่สองด้าน
คือด้านหนึ่ง ด้าน legal คือ ด้านของกฎหมายรองรับอยู่แล้วว่า ไม่ต้องไปขอเป็นรายคน คือ
เป็นกฎหมายว่า ถ้าคุณเป็นคนประเภทนี้ คุณต้องให้ความร่วมมือในเรื่องนี้ เช่น census เก็บแต่
ละครั้งเป็นกฎหมายอยู่แล้ว ผมไม่แน่ใจจากความที่ไม่รู้ของผมก็คือว่า survey อื่นๆ ของ
สำนักงานสถิติแห่งชาติ หรือกฎหมายของสำนักงานสถิติแห่งชาติบอกไว้ว่า ทำข้อมูลพวกนี้มี
สิทธิเก็บข้อมูลได้ทุกกลุ่มตัวอย่าง โดยที่ไม่ต้องไปพะวงกับเรื่องพวกนี้ เรื่องขอความยินยอม
ไม่ได้หมายความว่าไม่เคารพในจริยธรรมของเขา ผมไม่แน่ใจตรงนี้ แต่ว่าผมแน่ใจว่าบางเรื่องที่มี
กฎหมายอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องไปยุ่งกับเรื่อง consent เป็นรายบุคคล

อ.ปราโมทย์ ตามหลักข้อมูลแบบนี้ก็ถือว่า เก็บโดยหน่วยงานที่มีการเก็บ เราไม่ต้องไปห่วง เขาเก็บได้
โดยที่ไม่ผิดกฎหมาย ในประเทศสหรัฐอเมริกาผมว่าเขาเขียนไว้ชัดเจน ข้อมูลที่เป็น public data
ไม่ต้องขอด้วยซ้ำไป ไม่ต้องเข้าคณะกรรมการด้วยซ้ำไป ในประเทศสหรัฐอเมริกาเขาจะบอกไว้
เลย แต่ของเราไม่มี บอกไว้ว่าข้อมูลประเภทไหน ที่ไม่ต้องขอคำรับรองจากคณะกรรมการ เช่น
ข้อมูลเก็บโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ข้อมูลเก็บโดยหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการเก็บอยู่แล้ว เรา
ใช้ได้ อย่างในมหาวิทยาลัยมหิดลเราทุกโครงการต้องเข้าคณะกรรมการหมด ผมเคยมี
ประสบการณ์ในที่ประชุมครั้งหนึ่ง มีคำถามว่าทำวิจัยเรื่องพระไตรปิฎก อย่างนี้ต้องเข้า
คณะกรรมการไหม ฝ่ายหนึ่งก็บอกว่าต้องเข้าสิ ไม่แน่อาจจะมีอะไรที่เกี่ยวกับจริยธรรมก็ได้
แต่ใจผมก็ เอ๊ะ....จะเกี่ยวข้องอะไร เรื่องข้อมูลไม่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ทางด้านสังคมศาสตร์
มีอย่างอื่นที่มาเกี่ยวข้อง เช่น การคัดลอกข้อมูล แต่ทางด้านการเก็บข้อมูลที่วิชาญาณาก็ไม่ต้อง
ห่วง หรือข้อมูลแบบโครงการนางรอง เขาก็เปิด public แล้ว ทั่วโลกสามารถใช้ได้ แต่ก็มีหลัก
อยู่ว่า เขาจะเปิดเผยข้อมูล อย่างข้อมูลที่ทำ survey ถ้าเคสไหนที่เป็นหมู่บ้าน ถ้าตัวแปรไหน
น้อยกว่า 10 เคส ที่สามารถระบุลงไปถึงตัวคนได้ เขาก็ไม่ให้ทำ ข้อมูลถ้าหากว่าเรา run ไป
แล้ว แล้วเหลือคนหรือสองคนในหมู่บ้านหนึ่ง เขาห้าม เพราะสามารถที่จะไล่ไปถึงตัวบุคคลได้

อย่างของเรา นักศึกษาจะมาใช้ข้อมูล เรามีกติกาอย่างหนึ่งว่าต้องแสดงหลักฐานว่าคุณ
ขออนุญาต หรือว่าหน่วยงานนั้นให้ใช้ข้อมูลแล้ว ไม่ใช่ว่าอยู่ๆ ก็ไปแอบใช้ข้อมูล อย่างข้อมูล
สำนักงานสถิติแห่งชาติ ถ้าหากว่าเขาอนุญาตให้เราใช้ได้ เราก็ใช้ได้ หรือมีหลักฐานว่าข้อมูล
นั้นเปิดเป็น public แล้ว

อ.ชาย เสริมนิดหนึ่งอาจารย์ กรณีที่ถามเมื่อสักครู่นี้ ตามหลักแล้ว ถ้าหากว่าข้อมูลมัน public
แล้ว ไม่ต้องไปขออนุญาตด้วยซ้ำไป แต่บังเอิญสำนักงานสถิติแห่งชาติมีระเบียบของเขาว่า
ใครจะเอาข้อมูลไปใช้ต้องขออนุญาต และไม่ได้ขออนุญาตอย่างเดียวนะ ต้องเสียเงินด้วย

นักศึกษาเท่าไรก็พัน ไม่เก็บใช้ใหม่ แต่เป็นนักวิจัยอาชีพอย่างเรา ห้าพัน เป็นเรื่องกฎกติกา ตั้งขึ้น ที่เราต้องทำตามนั้น แต่ของประเทศสหรัฐอเมริกาข้อมูล census ที่ public แล้ว ถ้าหากว่าคุณอยากใช้ก็ download มาใช้ได้เลย และไม่ต้องไปบอกด้วยซ้ำไป เขาบอกว่า public แล้วทุกคนใช้ได้ แต่ของเราเจ้าของข้อมูล เขาเหมือนกับว่ายังไม่ public 100%

อ.อารี ก็มีความย้อนแย้งอยู่เหมือนกัน ข้อมูลของประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่มีเฉพาะ census ของอเมริกาอย่างเดียว แต่ก็มี census ของหลายประเทศที่เป็น publish use เกือบทุกประเทศที่สามารถใช้ได้ โดยที่ไม่ต้องจ่ายอะไรเลย เขาแค่ลงทะเบียนแล้วก็ใช้ข้อมูลของไอพีพีได้ แต่มาขอสำนักงานสถิติแห่งชาติก็ต้องจ่ายเงิน เป็น publish use ก็ไม่น่าจะทำอะไร

อ.ชาย พอสมควรกับเวลาหรือยัง ก็คงไม่ต้องสรุป

อ.ปราโมทย์ ที่จริงก็เกือบจะไม่ต้องสรุป เราตั้งประเด็นไว้วันนี้คือ เรามาคุยกัน ในเรื่องของคณะกรรมการของเราจะช่วยงานวิจัยของสถาบันฯ หรือว่าของนักวิจัย ไม่ใช่เฉพาะของสถาบันฯ ให้งานวิจัยในมหาวิทยาลัยมหิดลในทางสังคมศาสตร์ มีคุณภาพได้อย่างไร และคุณภาพในที่นี้ก็คือว่างานวิจัยนั้นจะต้องมีจริยธรรม ที่ผมพูดมาในวันนี้ ไอเดียของผมก็คือ อย่างน้อยเราปูพื้นฐานที่ว่า ถ้าหากทุกคนเริ่มต้นด้วยการที่มีจริยธรรมในตัวเองคือ ทำงานวิจัยและคิดว่าเราต้องมีจริยธรรมก่อน ถ้าเราเริ่มด้วยการคิดถึงจริยธรรม คือมี ethical awareness ตระหนักในเรื่องจริยธรรมอย่างนี้แล้ว อย่างนี้ก็ไปได้ครึ่งหนึ่งแล้ว ที่เรามาพูดกันวันนี้ จะสังเกตได้ว่ามันแตกลูก แตกหน่อไป อย่างที่ว่าอาจจะดู simple ที่ว่าขอให้คนมีจริยธรรมก่อน แต่พอเอาเข้าจริงๆ แล้วมีประเด็นที่น่าสนใจ หลายเรื่องเป็นสามัญสำนึก เป็น common sense พูดแล้วเราต้องไม่ทำให้คนเขาเดือดร้อน ไม่ทำให้คนเขาเสียหาย ไม่ทำให้คนเขาเสียชื่อ ไม่ทำให้คนเขาเสียใจ ไปถามแล้วไปปลุกอารมณ์เขา ทำให้เขาเกิดความคิดที่เศร้าสร้อยเสียใจ แต่พอมาดูแล้วแต่ละเรื่องซับซ้อนอยู่เหมือนกัน อย่างเรื่อง consent พัฒนามาเป็น inform consent คือ การไม่ไปบังคับเขา หรือให้เขาทำด้วยความสมัครใจ inform ก็คือบอกให้เขารู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ ไม่ใช่ไปหลอกเขา บอกให้รู้ว่าโครงการนี้เราทำเพื่อนั้น เพื่อนี่ เซ็นหรือไม่เซ็นผมว่าไม่ค่อยสำคัญ อย่างเมื่อไทยไปให้เขาเซ็นอะไร น่าเกลียด ผิดหลักด้วย แต่สิ่งสำคัญก็คือว่าเราต้องบอกเขาว่า เรากำลังทำอะไร และเขามีสิทธิอย่างไร ไม่ตอบก็ได้ บางทีทำวิจัยเร็วๆ จะไปขอ inform consent ได้อย่างไร เดินแจกแบบสอบถามหรือว่าจะไปสัมภาษณ์เขา เราเดินไปตามห้างสรรพสินค้า และเขามาขอสัมภาษณ์เรา ไม่ต้องขอ inform consent ถ้าคนไหนไม่ให้ ก็เดินผ่านไปบอกว่าไม่มีเวลา แต่ที่คุยกันก็ยังมีความคิดเห็นแย้งกัน ฝ่ายฝรั่งเขาก็บอกว่าต้องขอเราไปให้ค่าตอบแทนเขาก็ไม่ได้ เท่ากับเป็นการให้ค่าจ้าง แต่บางครั้งเขาก็ต้องเสียเวลากับเรา เราก็อยากจะตอบแทน และนักวิจัยอย่างพวกเรา งกในเรื่องวิชาการ งกในเรื่องข้อมูล เขียนแบบสอบถามไปได้ยังไงเป็นสิบๆ หน้า และที่บอกว่าใช้เวลาเป็นชั่วโมง เราต้องชัดเจนว่าคุณต้องการรู้อะไร พยายามจำกัดอยู่เฉพาะที่เราต้องการจริงๆ และใช้เวลาเขาให้น้อยที่สุด

เพราะว่าเขาเสียเวลา ควรให้สิ่งตอบแทนในการเสียเวลาของเขาบ้าง พวกเราบางคนถามเพื่อมาเผื่อไว้ เมื่อมีโอกาสถามก็ถามมากมาย ใช้เวลาเป็นชั่วโมง อย่างนี้ผิดจริยธรรมการวิจัย

นอกจากนั้นก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ไปเจอระหว่างการสัมภาษณ์ ถ้าเขาต้องการความช่วยเหลือจะอย่างไร เรื่อง sensitive issues ประเด็นที่ว่าถามเด็กต้องไปขออนุญาตจากผู้ปกครองอย่างไร ไปเจอเรื่องอย่าง ว่าที่รต.นิพนธ์ ไปถามเรื่อง sex แล้วจะไปขออนุญาตผู้ปกครอง ก็ลำบาก ยังไงต้องยึดหลักของเราไว้ให้ดีที่สุด ไม่ไปทำความเดือดร้อน หรือว่าไปทำความเสียหายให้เขา ยึดให้มั่นคงเอาไว้ และประเด็นเรื่องจริยธรรมที่ทางด้านสังคมศาสตร์ ต้องคำนึงถึง คือเรื่อง Plagiarism หรือการเขียนรายงานที่ไปเอารูป กราฟ หรือข้อความของคนอื่นมาใส่ในรายงานของเรา ต้องระวัง

วันนี้ผมขอย้ำว่า ประเด็นของเราคือ ให้รู้ว่าคุณคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (คจ.-วปส.)ของเราตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยพวกเรา ไม่ใช่จะเอามาเป็น barrier หรือเป็นตัวที่คอยจับผิด คณะกรรมการของเรา คำถามที่ถามมา ตอบด้วยสามัญสำนึก ที่จริงแล้วต้องคิดว่าคณะกรรมการไม่ใช่คนพิเศษ ก็คนเหมือนกับพวกเรา เราคิดตัดสินเรื่องนี้กันด้วยสามัญสำนึก ความรู้สึก เพราะฉะนั้นคณะกรรมการ IRB หรือ คจว.ทุกแห่งจะต้องมีคนสามัญ layman person มานั่งอยู่ด้วย คิดเหมือนคนธรรมดา ไม่ต้องไปคิดให้ยุ่งยากซับซ้อน ว่าสิ่งที่จะทำนี้ผิดจริยธรรมไหม เพราะฉะนั้นหลายคำถามไม่ใช่ว่า พวกเราที่เป็นคณะกรรมการมีความรู้พิเศษที่จะตอบ แต่ถามคนทั่วไปว่า เขาคิดยังไง ถ้าเราคิดว่าไม่เห็นผิดจริยธรรมตรงไหน พวกเราอาจจะดีกว่าบ้าง เพราะว่าได้เห็นมา ได้ผ่านคณะกรรมการมามาก หรือผ่านโครงการมาบ้าง อย่างอาจารย์ชายอาจจะประสบการณ์ที่ WHO ผมก็ด้วยความสนใจที่ได้ไปอ่านมากหน่อย ก็แค่นั้นเอง ที่จริงใช้สามัญสำนึกของพวกเราเป็นพื้นฐานในการพิจารณาหรือว่าตัดสินอะไรต่างๆ

คจว.ของเราก็จะมีกำหนดการเสวนากัน หรือว่าคุยกัน เอาประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน จะว่าสนุกก็สนุก แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดเหมือนกัน ครึ่งหน้าจัดวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2559 เราได้กำหนดไว้แล้วปีละสองครั้ง และครั้งต่อไปก็เชิญนักศึกษา หรือว่าอาจารย์ หรือว่าบุคลากรต่างสถาบันฯ หรือว่านอกสถาบันฯ ยินดีที่ชักชวนกันเข้ามา มาฟัง แล้วก็มีการถาม มีประสบการณ์อะไรก็นำมาแลกเปลี่ยนกัน ก็จะเกิดประโยชน์ ขอเชิญมาวันนี้แล้ว วันที่ 8 ธันวาคมเชิญมาอีก ผมเข้าใจว่ามีชาวเลี้ยงทุกคนครับ

สมปรารถนา ขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้งสามท่านเป็นอย่างสูงค่ะ และขออนุญาตผู้เข้าร่วมงานตอบแบบสอบถามการประเมินความพึงพอใจของการจัดงานฯ เพื่อที่จะใช้เป็นข้อมูลในการจัดงานอบรมจริยธรรมการวิจัยครั้งต่อไป คือ วันพฤหัสบดีที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.59ค่ะ และขอเรียนเชิญถ้าารุปร่วมกันก่อนที่จะทานอาหารกลางวันห้องศาลายา 2557 ชั้น 1 สถาบันฯ ขอพระคุณมากค่ะ
